

«ЦІЛЕ ВАЖКЕ ВЛАСНЕ ЖИТТЯ БУЛО ПРИСВЯЧЕНО СВОЄМУ НАРОДОВІ»

170 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АКАДЕМІКА ІВАНА ГОРБАЧЕВСЬКОГО, ІМ'Я ЯКОГО З ЧЕСТЮ НОСИТЬ НАШ УНІВЕРСИТЕТ

Іван Горбачевський – світової слави українець. На білий світ він прийшов квітучої травневої пори 1854 року у селі Зарубинці (нині – Збаразька міська громада на Тернопіллі). Навчався в чотирикласній чоловічій школі у Збаразькому монастирі отців-бернардинів, згодом у гімназії м. Тернополя, великі успіхи показував в опануванні природничих дисциплін. Поневолення українців теж не могло не розбурхувати його юнацьку душу. Він став членом нелегального товариства «Громада», який мав за мету будити в народі національну свідомість.

Іван Горбачевський закінчив медичний факультет Віденського університету. В цьому ж закладі починав свою викладацьку діяльність. Згодом місцем його праці стає інститут лікарської хімії. Тут 1882 року він уперше синтезував сечову кислоту із сечовини та амінокислоти гліцину. Це було відкриття світового значення. Після такого наукового успіху молодого асистента запросили на посаду професора медичного факультету Празького університету.

Протягом 1904-1908 років учений видав чеською мовою підручник з хімії та фізіологічної хімії у чотирьох томах. Взагалі він – автор майже п'ятдесяти наукових праць, значна частина яких не втратила свого наукового значення донині. Підручник з органічної хімії Івана Горбачевського вийшов і українською мовою.

Іванові Горбачевському судилося стати першим міністром охорони здоров'я в Європі. Таке відомство було зорганізоване спочатку в Австро-Угорській монархії. Щоправда, лише рік Іван Горбачевський мав

міністерський портфель. Досліджуючи стан справ у відомстві, він виявив у Східній Галичині епідемію, нестачу лікарень, медикаментів... Результати своїх досліджень і програм ліквідації наслідків війни австрійців з росіянами урядовець оприлюднив у парламенті. Але натикається на нерозуміння цих проблем насамперед від польських представників, тож подає у відставку.

Іван Горбачевський залишив урядове крісло, але не наукове. Більше того, тепер усі свої зусилля він спрямував, власне, на розвій української науки. 1921 року стає професором кафедри хімії щойно створеного у Відні Українського вільного університету, а через два роки – ректором такого ж закладу в Празі.

Принагідно зазначити, що він був доктором медичних наук,

професором, чотириразовим деканом медичного факультету Карлового університету в Празі, а згодом – його ректором, членом крайової ради здоров'я Чеського королівства та Вищої санітарної ради Австрії, довічним членом палати панів австрійського парламенту, дійсним таємним радником, членом ради з технічних досліджень у Відні. 1917-1918 рр. Іван Горбачевський очолював Міністерство здоров'я Австрії, був його першим міністром. Став одним з ініціаторів створення Українського вільного університету у Відні й Празі, де працював спочатку професором, завідувачем кафедри, а пізніше – ректором цього навчального закладу. Дійсний член Всеукраїнської академії наук, дійсний та почесний член Наукового товари-

ства ім. Шевченка, голова управи товариства «Музей визвольної боротьби України» в Празі, почесний голова Комітету оборони Карпатської України, перший почесний голова Спільки українських лікарів у Чехословаччині, почесний член Чеської королівської академії наук, лікарських товариств Вільнюса, Кракова, Відня.

Доля даруватиме Іванові Яковичу наукове визнання, кар'єру за межами рідної землі, але він завжди буде просто українцем, з болями й тривогою, з бідами й знедоленістю краю.

Іван Горбачевський прийшов на цей світ у білопінні травня і в тому ж місяці через 88 років він знайшов вічний спочинок. На жаль, не на рідній землі. Його поховали на празькому цвинтарі «Шарка» біля церкви Св. Матвія.

На могилі професора Горбачевського 15 травня 1954 року колишні його учні та приятелі влаштували тризну. Тоді з промовою на цьому заході виступив

директор інституту лікарської хімії, професор Карел Кацл. Він, мовлячи про Івана Горбачевського, зокрема, підкреслив: «Рано Ви відійшли із свого рідного середовища та понад 60 років жили проти власної волі поза межами рідного краю. Не поталанило Вам відвідувати свою рідну школу: гімназію закінчили польську, університет німецький. Перші кроки в науці та боротьбу за самостійне утвердження довелося Вам проробити теж серед чужих. Але своєю народові залишилися завжди вірним сином не лише в думках, але й у справах. Ціле важке власне життя було присвячено своєму народові. Пана професоре Горбачевський, Ви відійшли, але те, що Ви зробили для науки й цілого людства, залишиться назавжди».

З 1992 року ім'я Івана Горбачевського носить Тернопільський національний медичний університет.

Микола ШОТ

АНОНС

Ще пахне свіжою фарбою книга ректора ТНМУ, професора Михайла Корди «Українець світової науки». Її матеріали розповідають про життєвий та творчий шлях славетного нашого краянину, академіка Івана Горбачевського. Книга, що вийшла друком у видавництві «Укрмедкнига», розрахована на широкий читачий загал. Деякі статті та інтерв'ю з цієї книги сьогодні, у день 170-річчя від дня народження Івана Горбачевського, пропонуємо й читачам газети «Медична академія».

Родиме село

ЗАРУБИНЦІ, ЩО ПОВЕЛИ У ЖИТТЯ ІВАНА ГОРБАЧЕВСЬКОГО

15 травня виповнюється 170 років, як у с. Зарубинці (нині – Збараська міська громада), що на Тернопільщині, в подружжя Якова та Гонорати Горбачевських народився син Іван, якому випаде доля стати вченим світового масштабу.

Показово, що саме у травні, але вже 1999 р., в цьому селі на горіщі старої «дяківки» знайшли унікальний архів – кілька сотень поживклих від часу карток і книжок. Головне, що вони додали деякі факти й щодо родини Горбачевських. Зокрема, в одній із метричних книг був запис про народження Івана Горбачевського. Більше того, у документі було зазначено навіть повитуху Данієлю Біляєську, яка приймала немовля, та хрещених батьків – панотця Лева Раєського та їмость Катерину Лагодинську.

Іванів батько – Яків Горбачевський. Наразі з його життєпису не так уже й багато відомо інформації. Знаємо, що народився він 1 листопада 1817 р. Де саме? Стверджувати з упевненістю поки що не доводиться. Можливо, на Прикарпатті, якщо виходити з того, що його батько в цьому краї спочив у Бозі. В розмові з краєзнавцем, начальником відділу туризму та охорони культурної спадщини Збараської міської ради Русланом Підстав-

Якова Горбачевського на священника висвятили 1848 р. і свій власний шлях духівника він розпочав у с. Гадинківці, що тепер є у складі Копичинецької громади, що на Тернопільщині. Тут він прослужив два роки й 1850-го отримав парафію у с. Зарубинці, де 19 років навчав Божого слова місцевих мешканців. Це село розташовалося за сім кілометрів від м. Збараж. Перша письмова згадка про цей населений пункт

Село Зарубинці ранньою весною

мешканців Зарубинців або взагалі не володіла земельними ділянками, або була власниками від одного до дев'яти моргів поля. Село не мало навіть громадського пасовища. Але був громадський шпихлір, що розташовувався біля церкви, й ставив часто в нагоді місцевим жителям, зокрема, під час переднівки. За словами автора статті, селяни позичали там збіжжя на відсотки, яке після жнив повертали. З інших фактів цікаво й те, що село користувалося трьома криницями-помпами.

Серед місцевих мешканців ходять кілька легенд про назву їхнього села. Бібліотекарка бібліотеки-філії с. Зарубинці Наталія Цвях мовить: «Зокрема, одне з таких народних сказань розповідає, що на місці зрубу, який утворився після валки лісу, поселилися люди. І від того часу це поселення отримало наймення Зарубинці». Інша ж легенда гласить, що колись тут був маєток пана Заруби. Він покохав дівчину-кріпачку. Але вона не відповіла йому взаємністю й тоді пан її вбив, а сам скоїв самогубство – повісився. Після того кривавого дійства це місце назвали Зарубинці.

Наталія Цвях каже, що у селі побутує легенда про джерело, яке є неподалік Зарубинців. Воно має чудодійну силу. Тож у цьому населеному пункті ходять повір'я, що коли засуха та тривалий час немає дощу, то три вдоби йдуть чистити це джере-

Музей-садиба академіка Івана Горбачевського

ло, після чого падає дощ і зростає земля. Цікавою є й оповідка про кам'яні хрести, що навколо села. Вони стоять на околицях с. Зарубинці й у центрі так, що умовно утворюють один хрест. Одна з таких фігур розташована у центрі села, друга – при в'їзді до нього, а ще по одній – у напрямках м. Збараж і сусід-

лише, що була вона дерев'яна та згоріла, а 1905 р. поруч на високому горбку збудували вже кам'яний храм на честь Св. Івана Богослова. Показово, що Свята Літургія тут звучала й у комуністичні часи. Тривалими роками про місце, де стояла дерев'яна церква, тутешнім людям нагадувала липа, кілька років тому це старе крилате дерево спалили.

Нове покоління роду Горбачевських прийшло на білий світ саме у Зарубинцях. В о. Якова та його дружини Гонорати було аж восьмеро дітей: Корнелій (1850 р.), Марія (1852 р.), Іван (1854-1942 рр.), Антін (1856-1944 рр.), Яків (1858-1860 рр.), Климента (1862 р.), Йосиф (1864 р.), Стефанія (1868 р.). На превеликий жаль, троє з них – Корнелій, Яків і Климента померли ще маленькими. Скажімо, Климента ні було навіть року, а Якову – лише два роки. Не відомо, коли покинули білий світ Йосип і Стефанія.

(Продовження на стор. 3)

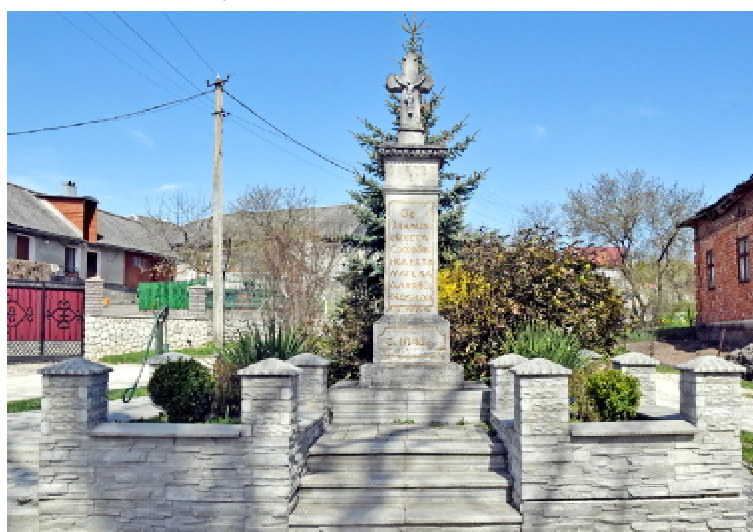

Знак при вході до музею-садиби Івана Горбачевського

кою дізнався, що «Шематизм» Д. Блажейовського відображає переміщення духовенства з парафії на іншу парафію лише із 1832 р. Знаходимо там запис, що Василь Горбачевський (батько о. Якова та дідуся Івана Горбачевського) 1773 р. народження, висвячений був 1800-го, правив Богослужіння у селах Кінчаки (біля м. Галич на теперішній Івано-Франківщині, Тростанці (нині – Монастирська територіальна громада на Тернопільщині), Деліїв (тепер Делієве, також на Прикарпатті), упокоївся 7 грудня 1845 р. в Делієві. Прикметно, що священницьку справу свого батька Василя Горбачевського продовжив не лише Яків, а ще й Венедикт, Северин, Хризант, які мали парафії у селах сучасних Тернопільщини та Івано-Франківщини.

датується 1521-м роком як Заруб. З історії Зарубинців також відомо, що в XVII ст. тут спорудили палац.

Якщо розгорнути книжку «Збараж і околиці в спогадах емігрантів», що побачила світ у Тернополі 1993 р., то з однієї із статей дізнаємося, що в час Якова Горбачевського у Зарубинцях було 108 дворів. Автор Степан Твардовський – виходець із цього села, твердить, що тутешні люди були незможні, не мали потрібних коштів на розбудову села. Землі було багато, але такої, щоб обробляти під посіви, було мало, переважно місцевість тут гориста. Селяни були власниками лише 600 моргів поля, в тому числі понад 100 моргів покривали мочарища та болота в одній частині села, а каміння – в іншій. Більшість

Пам'ятний знак на честь скасування панщини 1848 року

Редактор Г. ШОТ
Творчий колектив: Л. ЛУКАЩУК,
М. ЮХНО-ЛУЧКА
Комп'ютерний набір і верстання:
С. ДОРОШ

Адреса редакції:
46001,
м. Тернопіль,
майдан Воли, 1,
тел. 52-80-09; 43-49-56
E-mail hazeta.univer@gmail.com

Засновник:
Тернопільський
національний медуніверситет
ім. І.Я. Горбачевського
МОЗ України
Індекс 23292

Видавець:
Тернопільський
національний медичний
університет
ім. І.Я. Горбачевського
МОЗ України

За точність
викладених фактів
відповідає автор.
Редакція не завжди
поділяє позицію
авторів публікацій.

Реєстраційне свідоцтво
ТР № 493-93ПР від 24.11.2010,
видане головним
управлінням юстиції у
Тернопільській області

Газета виходить
двічі на місяць
українською мовою.
Обсяг – 2,5 друк. арк.
Наклад – 1000 прим.
Замовлення № 76

Газету набрано, зверстано,
віддруковано у Тернопільському національному медуніверситеті ім. І.Я. Горбачевського МОЗ України.
46001, м. Тернопіль,
майдан Воли, 1.

ЗАХОДЬТЕ НА НАШ САЙТ: WWW.TDMU.EDU.UA/MEDYCHNA-AKADEMIA ТА НА СТОРІНКУ У FACEBOOK

Родиме село

ЗАРУБИНЦІ, ЩО ПОВЕЛИ У ЖИТТЯ ІВАНА ГОРБАЧЕВСЬКОГО

(Закінчення. Поч. на стор. 2)

Але, схоже, ці дані не є цілком достовірні, якщо зважити на інформацію краєзнавця Руслана Підставки. Життям Горбачевських ще донедавна він мало цікавився. Здається, я запалив його цією темою. Вже впродовж квітня 2024 р. пана Русланові вдалося роздобути певний шмат цікавинок, а точніше, історичних документальних фактів, з яких деякі навіть сенсаційні. Їх викладаю, розуміючи, що вони вимагають подальших досліджень. Отож, Русланові Підставці поталанило отримати доступ до книг Зарубинецької церкви. Зокрема, йдеться про книгу обліку надходжень коштів до церковної каси «Капеланії с. Зарубинці з селами Івашківці та Опрілівці» з січня 1854 р. до 1868 р. (де регулярні ревізії проводили місцеві декани – отці Антоній Бохенський та Степан Качала й робили відповідні записи). Інше джерело інформативності – «Список людної (парафіяної) греко-католицької капеланії с. Зарубинці під титулом Св. Іоанна Богослова. Року Божого 1867» (з власноручними записами під час візитації до с. Зарубинці митрополита Йосифа Сембратовича у 1874 та 1882 роках). Завдяки цим книгам, як твердить краєзнавець, поперше, встановлено точні дати народження о. Якова Горбачевського, його дружини та дітей. По-друге, збільшено на одну особу

Церква Св. Івана Богослова була збудована 1905 року на тому ж пагорбі, де колись стояв дерев'яний храм, в якому відправляв Богослужіння о. Яків Горбачевський

склад цієї сім'ї (очевидно, ще в с. Гадинківцях 17 вересня 1849 р. народилася найстарша донька Михайлина («Міхаліна») й, по-третє, що є найважливішим, встановлено подвійні імена найвідоміших Горбачевських – Івана та Антіна.

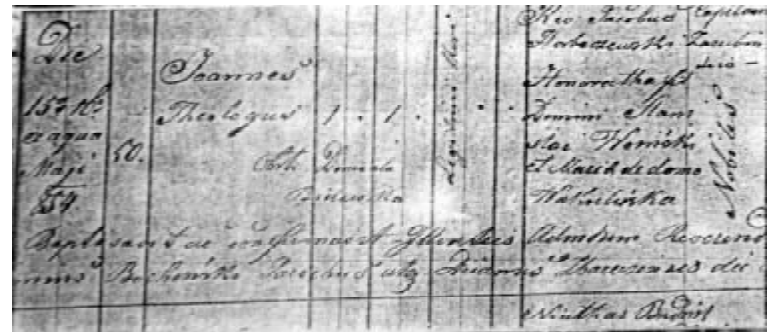
У музеї-садибі академіка Івана Горбачевського в с. Зарубинці на одному зі стелів викладено світлинку, на якій зафіксовано фрагмент метричної книги про народження майбутнього вченого. У графі «Ім'я» вказано латинською мовою «Ioannes Theologus», тобто Іван Богослов. Краєзнавець Руслан Підставка, звісно, одразу звернув увагу на цей запис, але спочатку в нього майнула гадка, що, напевно, це помилка

ка тодішнього збаразького декана о. Антонія Бохенського, який хрестив сина пароха о. Якова Горбачевського. Помилка, бо у с. Зарубинці є церква Івана Богослова. Але ні, виявляється, що Іван таки отримав подвійне ім'я (binominus) – Іван-Богослов. Усвідомлюємо, що Богослов – це не ім'я, а характеристика людини, яка писала чи вчила про єдиного Бога. Проте не лише Іван Горбачевський, а й відтак молодший його брат Антін, якого знаємо нині як видатного правника, адвоката, громадсько-політичного діяча, отримав подвійне ім'я. Антін записаний у метричній книзі, як Antonius Magnus. Антіну дано ймення, припускає Руслан Підставка,

на честь засновника християнського відлюдницького чернецтва та пустельництва, ініціатора монашого життя в християнстві – Св. Антонія Великого, якого церква канонізувала і зарахувала до лику святих.

Але, гортаючи старі книги церкви с. Зарубинці, пан Підставка наштовхнувся на сенсаційний чи принаймні досі дивний факт. «Донька о. Якова Горбачевського – Стефанія, 1868 р. н., виявилася сином Стефаном у церковній книзі. І не просто Стефаном, а «Stephanno Archidiaconus (opus)». Однозначно, що названо на честь Святого архidiaко-

Зате дослідники єдині у своїх розвідках, трактуваннях, що родина Горбачевських була національно свідомою. Всі зростали у любові до Бога та України, до праці та знань. Носили національне вбрання щонеділі й у свята, звісно, ж усією сім'єю бували на Богослужіннях у церкві. Подбали також про велику книгозбірню, в якій, зокрема, були твори Тараса Шевченка, Івана Котляревського, інших класиків як української, так і світової літератур. Заповіти батька, зокрема, син Іван проніс через усе життя й пе-

Метричний запис про народження Івана Горбачевського 15 травня 1854 року

на та первомученика Стефана. «Корнелій, Марія, Климентина і Яків до цього родоводу, чомусь, не вписані», – мовить краєзнавець. Тож на дослідників роду Горбачевських чекає ще велика робота. Я ж у цій книзі поки що наводитиму установлену вже інформацію про Горбачевських.

редав як естафету своїм учням і послідовникам. Зрештою, відомо, що о. Яків проводив значну національно-виховну роботу й серед парафіян. Недарма ж його діяльністю часто цікавилася тодішня австрійська влада, тримала його у своєму полі зору.

Світлина Миколи ШОТА

Батько і мати – два сонця гарячих

ОСТАННЯ ПАРАФІЯ о. ЯКОВА

Знаємо, що о. Яків Горбачевський був 19 років парохом церкви у с. Зарубинці. В цьому селі промайнули десять років дитинства Івана, який був третьою дитиною у родині. Але в життєписі батька й сина своє почесне місце займає також м. Збараж. Останні шість років свого життя о. Яків прожив саме у цьому місті (1869-1875 рр.). Тут він був парохом греко-католицької церкви Христового Воскресіння.

Парафія ця – давня. Немає літописних даних, коли саме вона постала, бо на початках належала до Луцької єпархії. Це вже згодом її приєднали до Львівської архієпархії. Церкву Христового Воскресіння, яка діє й зараз у Збаражі, почали споруджувати 1760-го року. Те-

перішній її адміністратор о. Олексій Боднарчук розповідає дещо з історії. Каже, що вулиця, яка розкинулася за цим храмом, носила назву Шевська, бо на ній жили шевці. Один із них – Григорій Гимонюк, очільник шевського цеху, коли вже був похилого віку, весь свій статок заповів на спорудження церкви. І він розпочав будівництво, тому свого часу в народі цей храм називали Шевським або Великим. За радянської влади воєнничі атеїсти цю церкву закрили. Було намагання знищити її цілком, але все-таки зберегли як склад. Так, у захристі тримали парти, різний шкільний інвентар, а в передній частині висипали мінеральні добрива.

Принагідно зазначити, що за часів, коли у храмі Христового Воскресіння служив о. Яків Горбачевський, теж не все було гладко. Як розповідає о. Олексій Боднарчук, з переїздом до Збаража о. Яків Горбачевський,

передусім, зіткнувся із житловою проблемою. Він проживав в оселі колишнього пароха о. Антіна Бохенського, який свого часу збудував власний будинок. Власне, це житло в його дітей і винаймав о. Яків.

Деякі факти про священницьку діяльність о. Якова Горбачевського можна почерпнути й з книжки «Літопис парафії Христового Воскресіння у м. Збараж від давніх часів до 1939 року», що вийшла друком у Львові 2016 р. Вже із самої назви видання зрозуміло, що в ньому викладено історію і церкви, і парафії. Автор книги – краєзнавець Василь Лаба, який вже понад три десятиліття працює у Львівському історичному архіві як дослідник. Пише, що появою літопису цієї парафії м. Збараж має завдячувати саме ініціативі о. Олексія Боднарчука, який 2007 р. закінчив Тернопільську вищу духовну семінарію імені Патріарха Йосифа Сліпого, на-

вчався в Урбаніанському університеті в Римі, де отримав науковий ступінь ліцензіата з догматичного богослов'я.

О. Олексій ознайомлює мене зі сторінками книжки, загострює увагу на документах, що пов'язані з о. Яковом Горбачевським. Скажу одразу, історичних джерел не так уже й багато. Нині знаємо, що акт презенту на парафію у м. Збараж о. Якову підписав уповноважений князя Євгена де Лігне доктор Олександр Сенковський у Кракові 1 квітня 1870 р.

В архіві зберігся лист о. Якова Горбачевського до Львівської консисторії від 8 червня 1871 р. Завдяки йому можемо нині побачити почерк священника, прочитати його звернення. Описує ж о. Яків здебільшого стан парафіяльних будівель, просить консисторію допомогти фінансово. Прочитую виклад цього листа і коментар автора книги цілком з «Літопису парафії

Христового Воскресіння у м. Збараж від давніх часів до 1939 року»: «8.6.1871 року о. Горбачевський писав до консисторії, що стара парафіяльна хата в дуже давні часи була збудована у центрі міста, а господарські будинки пароха (фільварок), для їх охорони від частих пожеж, були збудовані ще 63 роки тому в церковному ліску за півмилі від міста. Але парохам важко було наглядати за тим господарством. Тому о. Бохенський для своєї вигоди на власній ділянці землі на залуцькому передмісті 39 років тому збудував хату та найнеобхідніші господарські будівлі, переїхав туди жити й там перебував до смерті. Парафіяльна хата в місті, залишившись без догляду, перетворилася майже в руїну. І коли прибув о. Горбачевський, то не мав де поселитися. Тому мусив оселитися в хаті о. Бохенського, а церковне братство за це платило нащадкам померлого пароха щорічний чинш 260 зр. Це було незвичним для парафії, і почалися різні розмови.

(Продовження на стор. 4)

Батько і мати – два сонця гарячих

ОСТАННЯ ПАРАФІЯ о. ЯКОВА

(Закінчення. Поч. на стор. 3)
Деякі не хотіли давати й появилися борги з оплатою. Влада загрозила екзекуцією майна впертим. Тому церковний комітет 6 червня вирішив купити цю хату. Щоб не платити щорічно. Консисторія дала згоду, але через декана. Однак староство про рішення консисторії нічого не знало, тож справу продажу не можна було зробити. Тому 13.09.1871 р. о. Горбачевський знову повідомив консисторію, що церковний комітет хоче купити хату померлого о. Бохенського. Але за що купити? Ніхто не давав грошей.

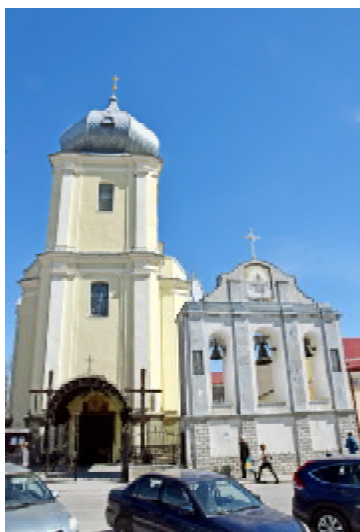
05.02.1872 р. о. Горбачевський доповів консисторії, що комітет хоче купити хату, продавши частину церковної землі. Консисторія такий спосіб категорично відкинула. Земля для церкви була капіталом. Справа з купівлею затягувалася через бюрократичні перешкоди. Збараський староста, відповідаючи на запит намісництва 29.03.1878 р., прямо писав, що винен у цьому міський голова (мер), який має особисту неприязнь до священника. Ціна 3030 зр є невеликою порівняно зі щорічною орендною платнею 300 зр. Контракт був укладений 17.04.1878 р. Не знаю, чи куплена хата надавалася до житла пароха, але треба ще було десь жити і сусідам. Виглядає, що куплена стара хата залиша-

лася сусіду, а парох хотів для себе відбудувати хату при матерній церкві у місті.

07.02.1879 р. церковний комітет просив консисторію подбати про організацію конкурентної розправи для будівництва нової хати для пароха. Гадаю, ця справа робилася з великим скрипом, бо аж 1882 р. консисторія наказала декану прибути сюди та з'ясувати ситуацію з будівництвом хати й шопи в присутності бурмістра, церковного комітету та громади».

Як бачимо, справа з парафіальною хатою, яку порушив о. Яків Горбачевський, тривала ще після його смерті. Нагадаю, що о. Яків відійшов у вічність 14 липня 1875 р. І новим парохом став його зять – о. Ераст Ходоровський, який був одружений з Марією Горбачевською. Він народився у м. Збараж та був сином місцевого сусіда о. Дмитра. Рясу священника одягнув 1872 р. За всю свою священницьку діяльність був парохом чотирьох парафій на Львівщині та Тернопільщині. Помер 4 вересня 1922 р. у с. Малашівці, які нині у складі Тернопільської територіальної громади.

Чому ставлю наголос саме на Малашівцях? Дружиною о. Якова Горбачевського була Гонората Воїнська. Наразі надто мало є фактів із її життя, отже, це велике поле праці для нинішніх і майбутніх дослідників. Знаємо

Церква Христового Воскресіння у м. Збараж на Тернопільщині, де останні шість років свого життя був парохом о. Яків Горбачевський

хіба, що вона народилася 1 червня 1833 р., можливо, походила з чеського села Нижбор (Nizbor), якщо зважити на лист Івана Горбачевського до брата Антіна 23 липня 1939 р. Він, зокрема, пише: «Пригадую собі, що часто була мова про якийсь Нижбор і, здається, у зв'язку з небіжчиком дідом Воїнським». Гонората була молодшою від о. Якова на 16 років. Стала матір'ю восьми дітей. Гарно співала, знала чимало народних пісень, яких навчала й власних синів і доньок. Коли пішов у засвіти її чоловік, матеріальне ста-

новище сім'ї значно погіршилося. З донесення збараського старости знаємо, що о. Яків «не залишив жодного маєтку». Дізнаємося також, що «вдова Гонората є в убогому стані, жінка проста, без освіти». Залишилася з чотирма дітьми: Іван тоді був докторантом медицини у Відні, Антін вже четвертий рік здобував юридичну освіту у Львові, Йосиф навчався в другому класі Тернопільської гімназії, донька Марія була вже заміжня за греко-католицьким священником Ерастом Ходоровським і проживала у с. Малашівці. Тож пані Гонората разом зі своєю знайомою, теж удовою, Качуровською взялися за продаж тютюнових виробів. Але цей бізнес пані Гонораті не вдалося розвинути, як підкреслено в донесенні збараського старости, вона «понесла, правдоподібно, внаслідок непорядності страту і залишила те заняття». Тому Гонората Горбачевська змушена була попроситися зі Збаражем і переїхати, власне, у с. Малашівці, де парохом був її зять – о. Ераст Ходоровський. Коли ж і де пані Гонората знайшла вічний спочинок, поки що невідомо. За логікою, її мали б поховати разом з чоловіком – о. Яковом. Але нині не знаємо, де покоїться прах і самого о. Якова Горбачевського. Можливо, похоронили його в м. Збараж. Але в яко-

му місці? На цвинтарі чи навіть біля церкви Христового Воскресіння? За словами о. Олексія Боднарчука, могила о. Якова, як і деякі інші поховання, була, очевидно, знищена, проте досади невідомо, чи в часи світових воєн, чи коли панувала радянська влада. Адаже в комуністичний період цвинтар, що був у середмісті Збараж, був ліквідований та на його місці збудували кінотеатр «Камеяр».

Красзнавець Руслан Підставка з таким твердженням не згоден. Каже, відразу праворуч від «Нижньої брами» Збараського греко-католицького кладовища, виникнення якого орієнтовно можна продатувати кінцем XVIII-початком XIX ст., є територія, яка логічно мала б «заселятися» передусім відомими людьми. До їхнього числа належали і багатолітні настоятелі Великої (Шевської) церкви: о. І. Костецький, А. Заячківський, зять останнього о. С. Тесля. Обстеження цієї ділянки було викликано потенційним віднайденням могили попередника вищезазначених парохів – о. Якова Горбачевського, який помер у м. Збараж 14 липня 1875 р. (але, де похований – не встановлено: чи в Збаражі, чи в Зарубинцях?). Першою могилою з правого боку (щоправда, вже зруйнованою) є купа каміння, на одному з них вибита дата – 1841, але о. Яків народився 1817-го (за В. Лабою). Отже, справа й надалі потребує пошуків, дослідження.

Фотодобірка

Старша донька Івана Горбачевського – Ольга Горбачевська-Костів

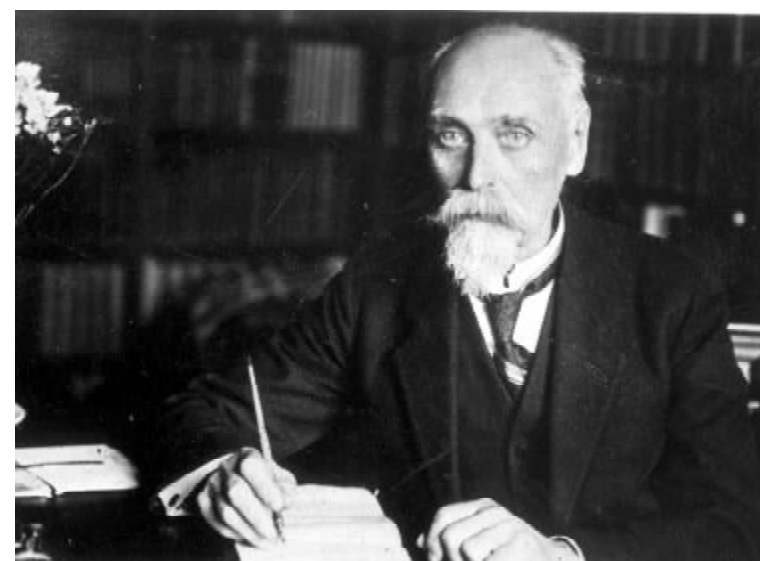
Українці-делегати XIII Міжнародного конгресу лікарів у Парижі, 1900 р. Зліва направо: Володимир Сіменович, Іван Горбачевський, Є. Кобринський, В. Кобринський, Теофіл Гвоздецький, В. Шмігельський

Могила Івана Горбачевського на праському цвинтарі «Шарка» біля церкви Св. Матвія

Іван Горбачевський з доньками Ольгою та Марією-Асеєю й колегами

Академік Іван Горбачевський у своє 80-річчя

Домашній кабінет Івана Горбачевського в Празі у Дейвицях, вул. Кодумці, ч.6.

Здобуття освіти

ІВАНОВІ ШКІЛЬНІ РОКИ

Дитинство Івана Горбачевського пов'язане не лише із Зарубинцями, а й зі Збаражем. Тут він здобував початкову освіту. В багатьох виданнях, що присвячені життєвому та науковому шляхові Івана Горбачевського, його автори стверджують, що він закінчив у м. Збараж народну школу, так звану гаупт-нормальшуле.

Цікавлячись шкільними роками майбутнього академіка, звернувся до відомого на Тернопільщині краєзнавця, начальника відділу туризму та охорони культурної спадщини Збараської міської ради Руслана Підставки, можливо, він може поділитися певною інформацією. І не помилився. З'ясувалося, що пан Руслан досліджував

Тернопільська гімназія, в якій навчався Іван Горбачевський

у Збаражі цю народну школу «гауптнормальшуле» (німецькою Haupt Normalschule, що в перекладі означає «головна нормальна школа»). Саме в цьому закладі навчався Іван Горбачевський, а згодом і його молодший брат Антін, який з роками стане доктором права. Що ж удалося, як каже Руслан Підставка, в результаті (трохи тривалого «копання» в австрійсько-польських історичних джерелах встановити? Дозволю собі процитувати цілком матеріал пана Руслана, адже це свіжий погляд, факт, досліджен-

Монастир отців-бернардинів (1754 р.) у м. Збараж на Тернопільщині, де була розташована 4-класна чоловіча школа, в якій навчалися Іван та Антін Горбачевські

ня. Отож: «1777 р. отці-бернардини у Збаражі відкрили 3-класову нормальну школу, а з кінця XVIII ст. почала діяти школа елементарна (підготовча), що готувала учнів до вступу в «нормальну». Монахи для останньої виділили «монастирські будівлі зі сторони подвір'я», бо міська влада не мала відповідної споруди, а найголовніше – не була зобов'язана, згідно з австрійським правом, опікуватися «оною». 1788 р. під час пожежі шкільний будинок частково був пошкоджений, але після відбудови в ньому і в давній плебанії (згодом захоронка сестер Феліціянок) шкільне навчання відновили.

Як з'ясувалося, термін «гаупт-нормальшуле» у даному випадку це трохи різночасовий анахронізм, бо лише 1816 р. «dotychczasowa szkola normalna została podniesiona do rangi szkoły glownej», тобто, «нормальна» – до 1816 р., а тоді – «головна» (haupt). Одночасно і тією, і тією вона бути, певна річ, не могла! 1829-1831 рр., коли у м. Збаражі була епідемія холери, шкільні приміщення міська влада використовувала, як військовий шпиталь, а навчання було перенесено до «пивниць» (підземель монастиря). Монастирський писар занотував у «законній хроніці», що учні вчилися в приміщеннях «podobno do lochuw rozbojnikow», але через два роки все стало на своє місце. 1837 р. воеводська влада знову захотіла розмістити тут «військовий

шпиталь», проте гвардіан (настоятель) монастиря Яцек Шеліґевич запропонував для цього «niezamieszkalý zamek PO Potockich», який (окрім деяких залів палацу) з 1835 р. перебував, нагадаю, в оренді у Францішка Дембінського. 1842 р. через різні об'єктивні обставини (непорозуміння з австрійською владою) «головна школа» в Збаражі, де навчали німецькою та французькою мовами, й до виникнення якої найбільше причинилися настоятель монастиря о. Гаудентій Мошковічовський та о. Ізидор Хмура, припинила свою діяльність.

«1850 р. (за Ю. Кахелем) австрійська влада, користуючись тим, що в монастирі були вільні приміщення, попросила бернардинів, аби використовувати на потреби німецької школи, яку мали б відвідувати діти австрійської адміністрації Збараського повіту». Тут, не цілком зрозуміло, бо Збараський повіт, за одними даними, виник 1854 р., а за іншими – 1865 р. Монастир на цю пропозицію погодився та виділив приміщення на першому поверсі, не беручи грошей за оренду, але взамін прагнув отримати дозвіл влади щодо відновлення польської школи. І вже 1859 р. було відкрито 4-класову школу для хлопців з обов'язковою австрійською шкільною програмою навчання. Весь обсяг дидактично-виховних заходів обіймали монастирські вчителі. Великі організаційні заслуги у створенні цієї школи належать

о. Норберту Дідику, який і став її директором. І справді «Шематизм Королівства...» за 1859-1860 рр. фіксує його саме на цій посаді, а вчителями зазначає о. Перегіна Бачинського, братів Кирила Господарського та Леонарда Шабея, щоправда, називаючи навчальний заклад ще «по-старому» – Hauptschule in Zbaraz, де навчалось 118 учнів (der Schulbesuchenden – відвідувачів школи). Наступного 1861 р. було створене перше в повіті такого типу 4-класове «дівчаче відділення». З огляду на заняття у спільному будинку школа мала «змішаний» характер, хоча офіційно такою не вважалася. Саме в цей період (1859-1863 рр.) учнем польської 4-класної чоловічої школи при Збараському монастирі отців-бернардинів (а не німецько-польської «гауптнормальшуле») й був майбутній міністр охорони здоров'я Австро-Угорщини Іван Горбачевський».

жнини священника Ераста Ходоровського, та відвідав маму в Збаражі. Хоча у цьому місті мав багато знайомих, зокрема, доктора медицини Корнеля Вітошинського. З донесення збараського старости відаємо, що пан Корнель навчався медицини у Віденському університеті, працював кілька років «у головнім шпиталі у Відні, при залізниці Францішка Зайфа як залізничний лікар Нижньої Австрії». Йдеться в цьому документі й про те, що саме Корнель Вітошинський допоміг Іванові Горбачевському «перебування у Відні та підказав шлях до призначення його демонстратором при кафедрі медичної хімії».

Після навчання в Збаражі Іван Горбачевський поїхав до Тернополя. Тут він навчався у Першій класичній гімназії, де, зокрема, став одним із перших членів таємного молодіжного товариства «Громада», яке заснував ще один славетний вихо-

Костел Св. Антонія, що входить до комплексу монастиря отців-бернардинів у м. Збараж

Отже, Іванко Горбачевський навчався в польській 4-класній чоловічій школі при Збараському монастирі отців-бернардинів. Чи добирався малий із с. Зарубинці до навчального закладу сам, чи його привозили, чи, може, винаймав помешкання у місті, – невідомо. Не знає цього (сподіваюся, поки що) й Руслан Підставка.

Схоже, Іванові Горбачевському в юності не доводилося частіше бувати у місті своєї шкільної пори. З донесення збараського старости випливає, що він «дуже рідко відвідував родину з Відня». Якоюсь був під час вакацій у тітки Марії, дру-

дець з Тернопільщини – все-світньовідомий фізик та електротехнік Іван Пулюй. Метою цього товариства було, передусім, вивчення української історії та літератури, пробудити в народі національну свідомість, що мала неабияке значення, зважаючи на польсько-німецьке оточення викладацького складу та засилля москвофільства серед тогочасної нечисленної інтелігенції Галичини. У 1871-1872 рр. Іван Горбачевський очолював «Громаду». Саме він займався передплатами українського часопису «Правда» та поширював його серед однокурсників.

ІЗ СПОГАДІВ

ПОНАД 60 РОКІВ ЖИВ ПОЗА МЕЖАМИ РІДНОГО КРАЮ

«Професоре Горбачевський, ми зійшлися тут, біля Вашої могили, щоб віддати честь Вашій пам'яті. Відпочиваєте тут у нас, в країні, далекій від рідної, далеко від своєї рідної землі-матері, яка породила такого чудового великого сина України. Ваше ім'я залишилося записане в аналах Віденської академії наук, де Ви вже у свої 28 років зробили світове відкриття – синтезу сечової кислоти. Записане Ваше славне ім'я також і в пражських аналах, де Ви 35 років працювали. Рано Ви відійшли зі свого рідного середовища й понад 60 років жили проти власної волі поза межами рідного краю. Не пощас-

тило Вам відвідувати свою рідну школу: гімназію закінчили польську, університет німецький. Перші кроки в науці та боротьбу за самостійне утвердження довелося Вам проробити теж серед чужих. Але своєму народові залишилися завжди вірним сином не лише в думках, але й на ділі. Ціле важке власне життя було присвячено своєму народові. Пане професоре Горбачевський, Ви відійшли, але те, що Ви зробили для науки й цілого людства, залишиться назавжди.

Горбачевський як щирий українець відчував реальні утиски власного народу з боку поляків і

царської росії, орієнтувався на Австрію: в національно вільній Австрії бачив дорогу до волі й для свого народу. Саме тому ввійшов цей скромний та інтелігентний чоловік у Віденський міністерський кабінет, щоб працювати для свого народу. Але в своїх планах помилився й надії його були зламані. І тому через неповний рік 8.VII.1918 р. на знак незгоди з діями кабінету тодішнього прем'єр-міністра Сейдлера, відступив з посади міністра охорони здоров'я. Горбачевський повертається до Праги, але не до Карлового університету. Зайняв місце професора Українського університету в

Празі, а згодом – ректора цього університету. Після виходу на пенсію залишився в Чехословаччині. 1926 р., тобто через рік, як був обраний дійсним членом Всеукраїнської академії наук, радянська влада запропонувала йому місце професора в університеті у Харкові. Зважаючи на свій вік і стан здоров'я, Горбачевський подякував за пропозицію, не прийнявши її. Але тримав постійний зв'язок з Україною як листуванням, так й особисто.

Схилився перед Іваном Горбачевським не лише заради результатів його праці, але також і за те, що й нині можемо та мусимо вчи-

тися його методам праці й бачення проблем. Горбачевський постав не лише як дослідник, а й як репрезентант нашої вищої школи, особливо як педагог. Свої лекції готував надзвичайно старанно, цілковито віддавався своїм слухачам і на практичних вправах з кожним з них обговорював правильність дослідження. Екзаменатором був суворим. Вимагав до подробиць, але завжди був справедливий. Був людиною соціально чутливою. Бідним студентам дозволяв «у борг» складати іспит (іспити були платні) й ніколи не приймав сплати боргу».

Карел КАЦЛ, директор інституту лікарської хімії Карлового університету в Празі, професор (1950-і роки)

Інтерв'ю

ПРОФЕСОР СТАНІСЛАВ ШТІПЕК: «ЧЕХИ ВДЯЧНІ ЗА ТЕ, ЩО ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ ЗРОБИВ ДЛЯ НИХ»

Станіслав ШТІПЕК, PhD, професор інституту медичної біохімії та лабораторної діагностики першого медичного факультету Карлового університету в Празі (Чехія). Пан Станіслав був також деканом цього інституту в 1984-1990 та 1998 і 1999-2011 роках.

Професора Станіслава Штіпека називають охоронцем спадщини Івана Горбачевського. Тож запросили пана Станіслава до розмови, аби дізнатися від нього якнайбільше про видатного українця.

– Насамперед цікаво, як Ви самі захопилися життям і науковою діяльністю Івана Горбачевського?

– Про життя та діяльність професора Горбачевського я дізнався із самого початку свого вивчення медицини 1958 р. В нашому інституті прийнято, що на першій лекції із медичної хімії студентів знайомлять із заснуванням 1882 р. нашого інституту, його історією й, звичайно, з особистістю та діяльністю першого керівника цього закладу – професора медицини Івана Горбачевського, засновника чеського викладання у нашій галузі. Охоронцем його спадщини є не я, а десятки тисяч студентів і студенток, які за 141 рік існування нашого інституту закінчили вивчення медичної хімії, біохімії, а згодом і патобіохімії.

– У кількох наступних запитаннях хотілося б почути Ваш, як науковця, власний погляд на наукову діяльність Івана Горбачевського. Насамперед значення синтезу сечової кислоти, який він здійснив.

– 1828 р. німецький вчений Фрідріх Велер у лабораторії перетворив неорганічний ціанат амонію в органічну речовину – сечовину. Він заслужено став відомим, адже кинув суттєвий виклик віталізму – давній думці про існування в природі нематеріальних життєвих сил енергії. Велер був першим хіміком, який довів, що в лабораторії можна отримати органічну речовину, яка до того часу була знайдена лише у живих системах.

Однак із хімічної точки зору, молекула сечовини в цьому експерименті була утворена шляхом перегрупування атомів усередині молекули ціанату, а не шляхом синтезу з кількох речовин. Такий синтез здійснив лише 1882 р. Іван Горбачевський, 28-річний лікар і хімік, який на той час працював у Віденському університеті асистентом в лабораторії професора Ернеста Людвіга. У цьому випадку це був синтез сечової кислоти, структура якої складніша, ніж у

Станіслав ШТІПЕК, PhD, професор інституту медичної біохімії та лабораторної діагностики 1-го медичного факультету Карлового університету в Празі

сечовини. Горбачевський виявився чудовим хіміком, коли винайшов спосіб отримання цієї речовини. З ціанату він отримав сечовину, а з гіпурової кислоти – амінокислоту гліцин. Потім він поєднав сечовину та гліцин. У результаті утворився біциклічний пурин – сечова кислота. Цікаво, що принцип цього синтезу частково нагадує невідомий на той час природний синтез сечової кислоти в клітинах тварин.

Хоча Горбачевський був дуже молодим та опублікував процедуру й результати синтезу німецькою мовою лише в 40 рядках, він здобув заслужену наукову репутацію. Синтез сечової кислоти було визнано як велике відкриття. До Горбачевського це безуспішно намагалися зробити відомі вчені, такі, як Й. Лібіх, Ф. Велер, А. Бейер, М. Ненці, Е. Фішер та А. Піннер.

Професор Вітеслав Яновський рекомендував професора Горбачевського на Нобелівську премію з фізіології та медицини за 1911 р. за роботу, пов'язану із синтезом сечової кислоти. Яновський вважав процес відкриття його синтезу загальноновідомим і не супроводжував пропозицію додатками, тому її у Стокгольмі не прийняли.

– Які ще синтези розробив Іван Горбачевський?

– Іванові Горбачевському вдалося знайти лабораторну процедуру синтезу креатину. Це органічна речовина, яка, як ми тепер знаємо, використовується в м'язах для передачі енергії. Професор виділив із тканин тварин низку речовин, у тому числі ксантин і гуанін, та запропонував спосіб отримання з деревини виноградного цукру – глюкози.

Важливим було зацікавлен-

ня Горбачевського до того, які відомі природні речовини утворюються в організмах. Він першим відкрив, що сечова кислота утворюється з нуклеїнових кислот, та одним із перших визнав, що основними одиницями у структурі білків є амінокислоти.

– Івана Горбачевського називають основоположником чеської біохімії. Про який його внесок йдеться, на Ваш погляд?

– Медична хімія та біохімія розвивалися у Чехії, як і в інших країнах Європи, протягом кількох століть. З 1526 р. Богемія була частиною Габсбурзької (Австрійської) монархії. В

історії медичної хімії тут поступово висувається низка особистостей – алхімік Парацельс у XVI ст., професори Марці та Добренський у XVII ст., а у XVIII ст. Скринці під впливом Бургава, а потім професори Мікан і Фрейсмус. У XIX ст. в Карловому університеті поступово створюють хімічні лабораторії. 1872 року в Празькому університеті імені Карла-Фердинанда було засновано кафедру прикладної хімії (Angewandte Medizinische Chemie). Його першим керівником був Карл-Гуго Гупперт, який займався утворенням ендогенних речовин та їх виявленням у рідинах організму, особливо в сечі. Спроби використовувати хімію для діагностичних цілей також можна спостерігати у празьких клініках наприкінці XIX ст.

Викладання велося латинською, а з 1784 р. – німецькою мовами. Завдяки професорам Преслі (1835 р.) та Шафаржику (1860 р.), були написані перші чеські підручники з хімії. Однак за знаннями того часу, в них переважали неорганічна та органічна хімії.

Після багатьох років зусиль чеських науковців і політиків 1882 р. Карлів університет розділили на чеський та німецький університети. Професор Шафаржик перевівся з Празької політехніки на чеський філософський факультет, щоб викладати хімію національною мовою. У цей час виходить його чеський підручник з елементарної хімії (1884 р.).

Німецька частина університе-

ту мала більшу частину університетських будівель та їхнього обладнання. Треба було створити чеські інститути. У квітні 1883 р. в Празі на Катержинській вулиці почалося будівництво корпусу для теоретичних інститутів чеського медичного факультету. Тут також було створено інститут медичної хімії. Інститут розташований на вулиці Катержинській і донині – послідовно називався інститутом медичної хімії та біохімії, а після об'єднання з інститутом клінічної біохімії та лабораторної діагностики став частиною інституту медичної біохімії та лабораторної діагностики першого медичного факультету та загальної університетської лікарні.

При створенні факультету запросили також чеських професорів з іноземних університетів. Проте на чеському медичному факультеті все ще не висідало професора медичної та прикладної хімії. За рекомендацією професора Едуарда Альберта, чудового чеського хірурга, керівника Першої хірургічної клініки у Відні, до Праги було запрошено 29-річного й уже всесвітньовідомого українського хіміка, доктора Івана Горбачевського (1854-1942 рр.), який як асистент професора Ернста Людвіга працював у лабораторії прикладної медичної хімії Віденського університету.

Уже дуже швидко стало зрозуміло, наскільки це був вдалий

суворого порядку після неогворюваних інтервенцій, він прошошовхнув зміну, яка була винятковою у світі. Він домігся, щоб загальну, неорганічну, органічну та фізіологічну хімію викладали в одному інституті одного медичного факультету під керівництвом одного професора, хіміка та лікаря в одній особі, а весь курс завершували одним іспитом. Таким чином предмет медичної хімії став рівноправним з іншими галузями медицини. Для організованого у такий спосіб навчання професор Горбачевський написав сучасний чеський підручник медичної хімії із добіркою відомостей, актуальних і необхідних для медицини.

– У 1904-1908 рр. Іван Горбачевський видав чеською мовою підручник з хімії, що стосувався неорганічної, органічної та фізіологічної хімії. Чи стає ця величезна праця в потребі нинішнім чеським студентам?

– Так, найважливішим педагогічним актом для модернізації галузі було написання тричастинного, але чотиритомного підручника «Медична хімія», завданням якого (як писав Горбачевський у передмові) є: «щоб студенти-медики мали максимально стислий підручник, адаптований насамперед до потреб кандидатів медичної науки». Підручник написав у 1904-1908 рр. Перша частина була присвячена неорганічній хімії, друга – органічній та два

У лабораторії Карлового університету в Празі

вибір. 22 серпня 1883 р. Горбачевського призначили екстраординарним професором і вже у зимовому семестрі 1884-1885 н. р. розпочав читання лекцій у галузі медичної хімії чеською мовою. У перші роки в Празі він читав лекції з медичної хімії лише три години на тиждень у літньому семестрі. Лекції не були обов'язковими, і предмет перевіряв професор фізіології у межах його курсу.

Однак Іван Горбачевський, як лікар і чудовий хімік, мав цілком інше уявлення про викладання хімії на медичному факультеті. У 1899-1903 рр., під час змін до

томи третьої частини – фізіологічній хімії.

Порівняно з попередніми підручниками з хімії, призначеними для студентів-медиків, цей відрізняється за кількома параметрами:

1. Із загальних 1309 сторінок третина присвячена фізіологічній хімії (тобто біохімії).

2. Вдало вибрані теми для визначеної галузі медичної хімії. Друга половина XIX ст. принесла велику кількість наукових відкриттів, і вибір тих, що стосуються або в майбутньому стосуватимуться медичної практики, (Продовження на стор. 7)

Інтерв'ю

ПРОФЕСОР СТАНІСЛАВ ШТІПЕК: «ЧЕХИ ВДЯЧНІ ЗА ТЕ, ЩО ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ ЗРОБИВ ДЛЯ НИХ»

(Продовження. Поч. на стор. 6) був дуже важким. Лікар і хімік Горбачевський чудово впорався з цим завданням.

3. Автор чітко розрізняє гіпотези, теорії та факти.

4. Горбачевський, будучи досвідченим та успішним вченим, дуже критично оцінював сучасні знання й міг дійти таких висновків із результатів тогочасної науки, яким ми дивуємося донині.

Завдяки такому підходу, підручник заслужив визнання й повагу тодішньої та наступної професійної громадськості. Макет і концепція його підручника були зразком для авторів підручників на наступні кілька десятиліть. 2019 р., до 165-річчя від дня народження автора, книгу було перевидано у видавництві «Кароліnum». Підручник також доступний у повному обсязі у мережі «Інтернет».

– Чи продовжують науковці нині в Чехії опрацьовувати наукові основи експериментальної біохімії, які заклад Іван Горбачевський?

– Професор Горбачевський досліджував низку напрямків. Окрім знаменитого синтезу сечовини, він займався синтезом біомолекул, розробкою нових аналітичних методів, походженням сечової кислоти *in vivo* та характеристикою деяких білків (еластин, кератин), питаннями правильного харчування, виробництвом вуглеводів із деревини, токсикології та судової хімії (крові, як доказ, у судах, професійне сп'яніння метиловим спиртом, свинцеве сп'яніння), брав участь у створенні української хімічної термінології.

Іван Горбачевський досягнув значних результатів у вивченні будови, властивостей та біохімії пуринових речовин. Окрім знаменитого синтезу сечової кислоти, він довів, що ця речовина в організмі виробляється шляхом розпаду нуклеїнових кислот, а не білків, як вважали деякі його сучасники. В експерименті з гомогенізованою селезінкою він довів, що гіпоксантин і ксантин перетворюються на сечову кислоту.

Ці перетворення оксипурину описав Горбачевський за одинадцять років до відкриття Шардігером окисних властивостей свіжого молока та за 14 років до того, як Буріан назвав відповідальний за це фермент ксантиноксидазу.

Через кілька десятиліть цей фермент привернув увагу вчених як джерело активних форм кисню. Ці речовини все ще є предметом інтенсивних досліджень. У перших дослідженнях увагу було зосереджено на патологічних (окиснення) впливах на клітинні біохімічні структури та біомолекули (білки, ліпіди й нуклеїнові кислоти), а наразі дос-

Під час урочин з нагоди відкриття барельєфу Іванові Горбачевському в Карловому університеті в Празі

лідження розширили їх значення в клітинній передачі сигналів і контролі за біохімічними процесами. Одна з наукових груп нашого інституту досі займається цим напрямом.

– Знаємо, що Іван Горбачевський створив у Празі інститут лікарської хімії. Здобутки, діяльність цього закладу та самого Івана Горбачевського у цій царині?

– Як уже згадувалося, з 1784 р. викладання здійснювали німецькою мовою в усіх навчальних закладах Австрійської монархії – включно з Карловим університетом. Лише після багатьох років зусиль 1882 р. чеським вченим і політикам вдалося домогтися, щоб Карлів університет у Празі розділили на чеську та німецьку частини. Але німецька сторона зайняла більшість будівель університету, для чеських же інститутів, у тому числі для інституту медичної хімії, їх потрібно було створити. За кілька років для них звели нову будівлю, і більшість чеських професорів переїхала з німецької частини університету до чеської. Професор Шафаржик перевівся з Празької політехніки на чеський філософський факультет, щоб викладати хімію національною мовою. У цей час вийшов його чеський підручник елементарної хімії (1884 р.), але він містив переважно неорганічну та органічну хімії, лише 10 сторінок було присвячено хімії живих організмів.

На чеському медичному факультеті не вистачало професора хімії. Тому з Відня до Праги запросили вже відомого у світі хіміка – українця Івана Горбачевського, якого одразу ж призначили професором і керівником новоствореного інституту медичної хімії. Через кілька місяців він почав читати лекції чеською мовою, продовжив дослідження й узявся до чудової та вкрай необхідної модернізації викладання медичної хімії.

Професор Горбачевський має великі заслуги перед чесь-

кою медичною хімією також у тому, що він виховав низку успішних наступників. Вже на етапі написання підручника співавторами були асистенти професора Горбачевського – доктор Карел Черний, а згодом і професор медицини Антонін Гамсік, який пізніше цілком застосував цей досвід, коли в 1931-1956 рр. готував кілька видань п'яти-томного підручника з медичної хімії у співпраці з професором Октавіаном Вагнером і доцентом Антоніном-Феліксом Ріхтером, а пізніше також професором Франтішком Шантавою. Концепція цих підручників сильно вплинула на інших авторів протягом ХХ ст.

Учні Горбачевського – професори Форманек і Гамсік поступово перебрали на себе керівництво інститутом. 1946 р. двом довоєнним доцентам Гамсіка було доручено заснувати нові інститути в інших чеських містах в Оломоуці (професор Антонін-Фелікс Ріхтер) і Пльзені (професор Іван Шула).

Протягом 141 року існування інститут розширювали відповідно до розвитку хімії та потреб чеської системи охорони здоров'я. На додачу до медичної хімії та біохімії, нові дисципліни та піддисципліни, лабора-

торії та нові необхідні робочі місця були поступово додані, наприклад, токсикологія й десятки різних спеціалізованих клінічних діагностичних лабораторій для університетської лікарні. Станом на 1 січня 2012 р. вдалося об'єднати інститут медичної біохімії Горбачевського з інститутом клінічної біохімії та лабораторної діагностики та декількома меншими дослідницькими лабораторіями факультетських клінік. Так було створено теперішній інститут медичної біохімії та лабораторної діагностики першого медичного факультету й загальної університетської лікарні у Празі. Це був важливий крок, який уможливив широкую та ефективну співпрацю в дослідницькій, педагогічній сфері та в інтерпретації актуальної важливості молекулярної медицини. Можна констатувати, що цей зв'язок цілком відповідає концепції поля Горбачевського.

Професор Іван Горбачевський починав, маючи лише двох чи трьох співробітників. Нині в інституті – 200 працівників.

– Івана Горбачевського протягом чотирьох каденцій обирали деканом медичного факультету. Очолював він і Карлів університет. Чим позначилися ці роки керівництва для вишу, науки?

– Жодної оцінки діяльності професора Івана Горбачевського як декана і ректора, на жаль, не збереглося. Той факт, що його неодноразово обирали на згадані посади, а також його добре відомий чудовий концептуалізм і рішучість, з якими він просував реформу викладання медичної хімії, свідчать про те, що перебування Івана Яковича на високих наукових посадах було корисним та успішним.

– Відомо, що Іван Горбачевський плідно працював у галузі епідеміології, гігієни, токсикології.

– Іван Горбачевський зробив

важливий внесок у низку нових знахідок в галузі токсикології. Результати описані у публікаціях «Про докази крові у судових справах. Отруєння свинцем при використанні оцинкованих водопровідних труб, отруєння при роботі з денатурованим метиловим спиртом». Щодо епідеміології – як міністр охорони здоров'я він був відданий боротьбі з іспанським грипом. Я не знайомий з його роботами у сфері гігієни.

– Іван Горбачевський розробив системи очистки стічних вод у Празі. Який це мало ефект і для охорони здоров'я, й, зрештою, економічний?

– Не маю цієї інформації.

– Іван Горбачевський брався виготовляти цукор із деревини. Необхідність? Який науковий та соціальний результати?

– Наприкінці Першої світової війни стан сільського господарства був уже критичним, а забезпечення основними продуктами харчування, зокрема цукром і картоплею, було зовсім недостатнім. 1917 р. професор Іван Горбачевський опублікував статтю під назвою «Про можливість виробництва цукру з деревини та спирту зі стічних вод сульфітно-целюлозних заводів». Автор ще раз підтвердив, наскільки відмінним хіміком він був. Основною речовиною деревини є целюлоза, яка складається з довгих, але неперетравлюваних ланцюгів глюкози. Автор розробив та описав процес, за допомогою якого довгі неперетравлювані волокна целюлози можуть бути розщеплені до живої глюкози (виноградного цукру). Безумовно, це велике наукове досягнення. Але з енергетичної точки зору виробництво на цій основі, на жаль, надто вартісне.

– Десь читав, що Іван Горбачевський навчав чехів варити поживну юшку з лишайників. Подобиці щодо цього, знаєте?

– Так, професор Іван Горбачевський також займався харчовою цінністю лишайників. Завданням видання 1917 р. було не поповнення меню чехів, а спроба вирішити складну економічну та соціальну ситуацію у Галичині – в рідному краї. Під кінець війни ситуація там була справді критичною.

– Коли вже заговорили про харчування, можливо, Вам щось відомо про улюблені страви самого Івана Горбачевського.

– Не знаю. Але відомо, що в нього був один улюблений паб із добрим чеським пивом на вулиці Спалена у Празі.

– Ми мовили до того більше про Івана Горбачевського як про науковця. Як ж він залишив спогоди про себе як викладача університету, педагога?

(Продовження на стор. 8)

В аудиторії Івана Горбачевського в Карловому університеті в Празі

Інтерв'ю

ПРОФЕСОР СТАНІСЛАВ ШТІПЕК: «ЧЕХИ ВДЯЧНІ ЗА ТЕ, ЩО ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ ЗРОБИВ ДЛЯ НИХ»

(Закінчення. Поч. на стор. 6-7)

– Професор Горбачевський, безсумнівно, був чудовим, але й вимогливим педагогом. Відомо, що він присвятив себе своїм учням. Під час виконання практичних занять індивідуально пояснював їм завдання. Іван Горбачевський готував свої лекції із надзвичайною сумлінністю.

Говорили, що він був суворим, але справедливим екзаменатором і вимагав доброго знання зі свого підручника. Кажуть, що професор Горбачевський сказав «є ще один рядок», почувши неповну відповідь студента. Але це може бути студентський жарт, який передався в літературі.

Іван Горбачевський мав глибоке соціальне почуття. Був час, коли перед кожним іспитом студенти мали сплачувати так званий екзаменаційний збір. За цю платню професор позичав гроші бідним студентам, але ніколи не просив повернути борг.

З квітами – до Івана Горбачевського. До могили видатного українця йдуть представники Тернопільського національного медичного університету та Карлового університету в Празі, українські дипломати. На передньому плані зліва направо – Євген ПЕРЕБИЙНІС, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Чеській Республіці, та Томаш ЗІМА, ректор Карлового університету в Празі (2019 рік)

– Горбачевський як політик? Кажуть, що перший президент Чехословаччини Томаш Масарик був його давнім другом. Як допомагала ця дружба професорові в подальшому, впливала на його політичні погляди, світогляд?

– Професор Іван Горбачевський був не лише чудовим хіміком і педагогом, але й громадським діячем. З 1902 р. був радником цісарського двору, з 1910 р. – довічним членом Палати панів у Відні. Як представник австрійських українців у 1917-1918 рр. був першим міністром охорони здоров'я Австро-Угорщини. З Томашем Масариком він познайомився у Відні, де Горбачевський навчався та працював в університеті. Відомо, що Іван Горбачевський

був проавстрійським і не погоджувався з розпадом Австро-Угорщини, а Масарик успішно боровся за ліквідацію монархії та проголошення незалежної Чехословаччини. 1918 р., після краху монархії та проголошення незалежної Чехословацької республіки, Іван Горбачевський залишився у Відні, де став професором новоствореного Українського вільного університету у Відні. На запрошення президента Масарика цей заклад у 1920 р. перенесли до Праги, а професор Горбачевський змінив власну думку, відмовився від ідеї багатокласової монархії, прийняв чехословацьке громадянство та працював у Празі як професор і ректор до окупації Чехословаччини нацистською армією в 1939 р. За словами письменника Карела Чапека (також друга Масарика), Горбачевський був одним із небагатьох людей, які могли відвідати президента Томаша-Гарріга Масарика у будь-який час без попередження.

Після закінчення німецько-польської гімназії в Тернополі Іван Горбачевський вирішив вивчати медицину у Віденському університеті, де йому сподобалася хімія. Уже будучи студентом і молодим асистентом професора Лібіха, він почав публікувати результати своїх досліджень, зокрема знаменитий синтез сечової кислоти.

Відомі такі сімейні відносини:

31 жовтня 1881 р. у греко-католицькій канцелярії в Баворові біля Тернополя Іван Горбачевський одружився з Емілією Білінською, яка народилася 28 лютого 1858 р. Її батько, Іван Білінський, був греко-католицьким священником у Баворові, а матір звали Емілією, в дівоцтві – Померанська.

Емілія Горбачевська померла 4 серпня 1935 р. Доньки Горбачевських: Марія народилася 4 червня 1885 р. у Баворові. Працювала державним службовцем, отримала чехословацьке громадянство 28 грудня 1922 р. 1925 р. жила в районі Прага, 2, на вул. Реслова. У старості проживала в геріатричному будинку в районі Прага, 6. Померла 13 вересня 1979 р. Ольга народилася у Відні 30 серпня 1883 р. 7 травня 1922 р. в Ужгороді вийшла заміж за Василя Костіва, який загинув 27 березня 1940 р. у Празі. Його батьками були: Петро Костів і Марія, в дівоцтві Клоцова. Померла Ольга у Празі 21 червня 1959 р.

– Чи за життя Івана Горбачевського чехи розуміли його українські політичні справи, допомагали йому з утіленням чи, може, навпаки перешкоджали?

– Вибачте, але я не зустрічав документів на цю тему. – Як узагалі за комуністичних часів у тодішній Чехословаччині звучало ім'я Івана Горбачевського: про нього мовили публічно, продовжували його наукові справи чи воліли, як в радянській Україні, про нього взагалі не згадувати?

– Особистість Горбачевського користувалася постійною пошаною в Чехії. Чехи вдячні за те, що професор зробив для них. Про це свідчать портрети в його інституті та численні публікації, семінари, конференції й публі-

кації у журналах і книгах, які з'являються безперервно протягом усіх 142 років існування, особливо в річницю з дня народження професора чи заснування першого чеського інституту медичної хімії та біохімії. Частину цих видань передали музею Івана Горбачевського на його батьківщину в Зарубинці.

– Можливо, Вам відомі якісь факти про Івана Горбачевського як сім'янина, про його батьків, дружину, доньок?

– Іван Якович Горбачевський народився 15 травня 1854 р. у с. Зарубинці на Тернопільщині, яке на той час перебувало у складі Цислейтанської частини Австро-Угорської монархії, відомої також як Австрійська Східна Галичина. Його батько Яків Горбачевський був греко-католицьким священником, а матір звали Гонората, в дівоцтві – Воїнська. Його охрестили Іваном, але за життя він також носив імена Ян та Йоганн.

Після закінчення німецько-польської гімназії в Тернополі Іван Горбачевський вирішив вивчати медицину у Віденському університеті, де йому сподобалася хімія. Уже будучи студентом і молодим асистентом професора Лібіха, він почав публікувати результати своїх досліджень, зокрема знаменитий синтез сечової кислоти.

Відомі такі сімейні відносини:

31 жовтня 1881 р. у греко-католицькій канцелярії в Баворові біля Тернополя Іван Горбачевський одружився з Емілією Білінською, яка народилася 28 лютого 1858 р. Її батько, Іван Білінський, був греко-католицьким священником у Баворові, а матір звали Емілією, в дівоцтві – Померанська.

Емілія Горбачевська померла 4 серпня 1935 р.

Доньки Горбачевських: Марія народилася 4 червня 1885 р. у Баворові. Працювала державним службовцем, отримала чехословацьке громадянство 28 грудня 1922 р. 1925 р. жила в районі Прага, 2, на вул. Реслова. У старості проживала в геріатричному будинку в районі Прага, 6. Померла 13 вересня 1979 р. Ольга народилася у Відні 30 серпня 1883 р. 7 травня 1922 р. в Ужгороді вийшла заміж за Василя Костіва, який загинув 27 березня 1940 р. у Празі. Його батьками були: Петро Костів і Марія, в дівоцтві Клоцова. Померла Ольга у Празі 21 червня 1959 р.

Онука Івана Горбачевського – Ірена-Романа Носик народила-

ся 30 травня 1928 р. у Харкові. Вона була визнаним художником і автором художніх композицій зі скла. Виставляла свої доробки у художніх галереях Канади, США, Франції та інших країн. Портрет професора Горбачевського 2000 р. вона щедро пожертвувала Карловому університету в Празі. Пані Ірена-Романа померла 21 липня 2019 року в Торонто.

Квартири професора Горбачевського в Празі:

– 1883-1917 рр. – Прага-Виногради, вулиця Коменського (пізніше Бельгійська), 198/9.

– 1917 р. проживав у Відні як міністр охорони здоров'я Австро-Угорщини.

– 1925 р. – Прага, 10-Карлін, Краловська, 146/68.

– 24 січня 1925 р. – Лодєніце у Бєроуна (літня квартира).

– 05.08.1935 р. проживав у м. Мельник.

Внучка Антіна Горбачевського – Ірена-Романа Носик з Торонто (Канада) передає 2000 року в дар Карловому університету в Празі портрет академіка Івана Горбачевського, який написала сама

– 1940 р. – Прага, 19-Ганспаулка, вул. На Кодимце, 966/6.

Професор Іван Горбачевський помер у санаторії «Шнайдер» 24 травня 1942 р. у Празі, 2, вул. Ке Карлову, 1771/28. Похований у Празі, 6, на цвинтарі у Шарці біля церкви Св. Матвія.

Напис на могилі: «Професор медицини Горбачевський Ян 19.05.1854-24.05.1942 рр.,

Емілія Горбачевська-Білінська 28.11.1858 – 04.08.1935 рр.,

Василь Костів загинув 27 березня 1940 р.,

Ольга Костів, у дівоцтві Горбачевська, померла 21.06.1959 р.,

Марія Горбачевська померла 13 вересня 1979 р.».

– Хто нині опікується могилами Івана Горбачевського, його дружини, доньок?

– Могилою опікується Українська ініціатива у Чеській Республіці.

– Щиро дякую Вам, пане професоре, за розлогі відповіді.

ЗІ СПОГАДІВ

НИКОМУ НЕ ВІДМОВИВ У ДОПОМОЗІ

Особливої уваги заслуговує спогади доктора, професора Івана Мірчука про академіка Івана Горбачевського, надруковані в газеті «Краківські вісті» 1943 р. Мірчук добре знав Горбачевського, бо працював секретарем ректорату УВУ й, зрештою, як приятель, що майже до останньої хвилини життя покійного мав нагоду в тривалих розмовах пізнати цінність його характеру. «Хочу підкреслити деякі риси цієї небуденної особистості, – пише Мірчук, – яка саме через свою небуденність була незрозуміла деколи для українського оточення. Це була людина, яка бажала абсолютно всім лише добра й навіть одиницям, які з незрозумілих причин робили їй пакості, ніколи не хотіла шкодити. Почуття помсти було їй цілком чуже. На підставі понад 20-літнього знайомства, можу сміливо сказати, що мені не відомий випадок, щоб покійний хотів колись комусь «віддячитися», хоч нагода для цього траплялася доволі часто. Дальшим наслідком цього наставлення було глибоке бажання помагати всім, насамперед своїм. Чи це були наші студенти, що «після сецесії» з Львівського університету в більшій кількості зачастили до Праги, чи це були галицькі втікачі, що 1914 року зі страху перед москалями вимандрували до Чехії, чи це були, врешті, політичні емігранти молодшого та старшого віку, які після упадку української державності опинилися над Влтавою.

Я абсолютно не знаю випадку, щоб Горбачевський комусь відмовив своєї допомоги в найрізномірніших формах: чи то у формі грошової допомоги, чи захисту у чеській владі, де він на підставі довголітнього перебування в Празі на визначному становищі мав багато знайомих. Однак помагати другим – це річ небезпечна. В найліпшому разі можна стрінутися з байдужістю: що було зроблене, йде в забуття. В інших випадках той, що користує з помочі, обкидає болотом свого добродія, щоб таким способом ліквідувати свої зобов'язання перед ним. На жаль, і покійний познайомився з цим законом людської природи, а все-таки ніколи не нарікав і далі був готовий помагати.

Як щирому патріотіві лежала йому на серці доля української нації. До політики не мішався, бо вважав, що це не його діло, але працював там, де міг принести дійсну користь. З хвилиною, коли український університет перенісся з Відня до Праги, вдав йому всі свої сили, а маючи зв'язки з найвищими особами в Чехословацькій державі, спричинився великою мірою до збереження єдиного дійсного українського університету. Так само, коли в році 1941-у був покликаний до життя медичний факультет у Львові, і для підкріплення українського елемента в професорському складі, провід звертається до Горбачевського з проханням перебрати кафедру медичної хімії, 88-літній учений, та ще й хворий, дає свою згоду та обіцяє приїхати до праці, якщо тільки дозволить йому на це підірване здоров'я».

Українська справа

НАУКОВА ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА ГОРБАЧЕВСЬКОГО БУЛИ ТІСНО ПОВ'ЯЗАНІ З НАУКОВИМ ТОВАРИСТВОМ ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

До 170-річчя від дня народження Івана Горбачевського Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського розробив положення про порядок присвоєння почесного звання заслуженого професора-лауреата пам'ятної медалі Івана Горбачевського. Ця відзнака є визнанням університетом визначних заслуг науково-педагогічних працівників цього закладу вищої освіти, які мають вчене звання професора, в розвитку науки та освіти, підготовці наукових кадрів, їхнього професіоналізму, високих моральних якостей, багаторічної наукової, науково-педагогічної та громадської діяльності в університеті, а також в утвердженні академічних свобод та університетських традицій. Першим такої почесної нагороди удостоївся Михайло Андрейчин, завідувач кафедри інфекційних хвороб з епідеміологією, шкірними і венеричними хворобами, професор, академік НАМН України, голова Тернопільського осередку Наукового товариства імені Шевченка. Академіка Михайла Андрейчина ми попросили розповісти про діяльність НТШ та Івана Горбачевського в цій українській академічній організації.

Наукова та громадсько-політична діяльність Івана Горбачевського була тісно пов'язана з Науковим товариством імені Шевченка (НТШ) у Львові. НТШ фактично було громадською Українською акаде-

мією наук, офіційного статусу академії австрійський уряд не надав. Засноване 1873 р., воно спочатку називалося Товариством імені Шевченка й мало на меті розвивати українську словесність, друкувати та популяризувати літературу рідною мовою. Лише згодом, у березні 1890 р., на загальних зборах товариства його реорганізували в Наукове товариство імені Шевченка у Львові. З цього часу НТШ стало важливим науковим осередком – неформальною Українською академією наук на той час бездержавного народу. Попри несприятливі історичні умови, з цим завданням НТШ упоралося добре.

У структурі НТШ, поряд із філологічною та історико-філософською секціями, було створено математично-природописно-лікарську секцію, головним завданням якої було сприяти розвитку природничих наук. З 1897 р. ця секція почала видавати збірник праць, що став першим українським журналом із природничих наук. У діяльності НТШ, зокрема його математично-природописно-лікарської секції, активну участь брав професор Іван Горбачевський. За його сприяння 1898 р. при товаристві було організовано лікарську комісію, яка з плином часу відіграла значну роль у розвитку української медицини. Упродовж 1898-1901 рр. вийшло п'ять випусків часопису «Збірник математично-природописно-лікарської секції НТШ». Тоді ж було започатковано випуск видання «Лікарський збірник НТШ». Серед авторів статей був також Іван Гор-

бачевський. Так, 1898 р. опубліковано його статтю під заголовком «Загальний метод добування нуклеїнового квасу з органів», у якій він уперше запропонував методику виділення таких сполук із тканин тварин. Через рік у зазначеному збірнику з'явилася стаття І. Горбачевського «Причинки до пізнання виживи сільської людності галицького Поділля». У публікації наведено результати спостереження автора за особливостями гігієни, харчування та матеріального становища мешканців рідного села та інших сіл Збаражчини, куди він неодноразово приїздив. Дійсний член

На початку ХХ ст. передова галицька інтелігенція підняла голос щодо назрілої потреби створити самостійний український університет у Львові. 1902 р. делегація від НТШ, до якої ввійшли І. Горбачевський, І. Пулюй, С. Смаль-Стоцький, посли Ю. Романчук та О. Барвінський, з цього питання зустрілася з міністром освіти Австро-Угорщини Гартлем і прем'єр-міністром Кербером. Останні до пропозиції делегації поставилися прихильно, проте цьому почала противитися польська сторона й рішення відклали.

Неодноразово Іван Горбачевський повертався до проблеми ство-

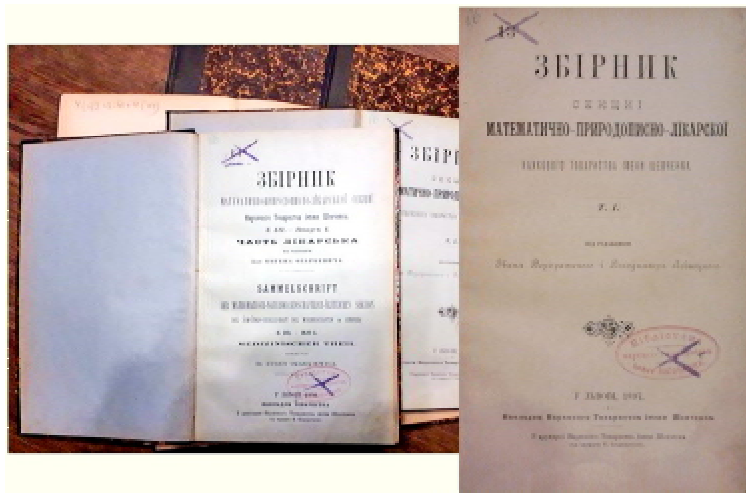
Пам'ятна медаль Івана Горбачевського

Барвінського І. Горбачевський зазначив, що в цьому питанні не було єдності й між українськими професорами, яких тоді було дуже мало. Наступні багаторазові спроби Івана Горбачевського позитивно вирішити це питання бажаного результату не дали.

На засіданні математично-природописно-лікарської секції 4 жовтня 1911 р. Івана Горбачевського одногослосно обрали її директором. Вчений очолював цю секцію до 1918 р., докладаючи чимало зусиль для її розвитку та зміцнення. У період від 1897 р. до 1938 р. у виданні «Збірник математично-природописно-лікарської секції» було вміщено шість статей та два портрети вченого.

Протягом багатьох років І. Горбачевський підтримував зв'язки з багатьма діячами НТШ – О. Барвінським, В. Гнатюком, М. Грушевським, М. Драгомановим, Є. Озаркевичем, К. Студинським та іншими. 14 травня 1924 р. у Празі, де проживав учений, численні науковці, колеги й друзі широко відзначили його 70-річний ювілей. З нагоди 75-річчя вченого математично-природописно-лікарська секція присвятила йому окремий том збірника. Серед багатьох привітань було й поздоровлення від НТШ. 15 травня 1934 р. виділ і президія НТШ надіслали Іванові Горбачевському вітальні листи з 80-річчям. 1937 р. його обрали почесним членом НТШ.

У стрімкому плині часу важливо зберегти пам'ять про наших славетних попередників і передати наступним поколінням. На першій сесії (1990 р.) відродженого Всеукраїнського НТШ професор-біохімік Іван Головацький виголосив доповідь про життя, громадську та наукову діяльність Івана Горбачевського. Цей видатний український вчений назавжди увійшов до когорти науковців світового рівня та визначних діячів НТШ, ним пишеться Україна.

Перше число часопису «Збірник секції Математично-природописно-лікарської НТШ» (1897 р.)

НТШ, професор Іван Головацький у своїй монографії «Іван Горбачевський (1854-1942 рр.), Львів, 1995» зазначив, що цими дослідженнями вчений «започаткував новий напрямок медико-біологічних досліджень у світовій науці».

1899 р. вперше відбулися вибори дійсних членів НТШ. До математично-природописно-лікарської секції було обрано десять дійсних членів. Це, зокрема, Григорій Величко (географ), Іван Верхратський (біолог), Іван Горбачевський (біохімік), Осип Дакюра (медик), Володимир Левицький (математик), Петро Огоновський (математик), Євген Озаркевич (медик), Іван Пулюй (фізик), Щасний Сельський (медик), Олександр Чехівський (медик).

рення української хімічної термінології. Свої роздуми та пропозиції він виклав у статтях «Уваги до термінології хемічної» та «Начерк хемічної термінології», які опублікував у збірниках НТШ. Номенклатура, яку він запропонував, спиралася на поєднанні української народної та міжнародної практики.

1907 р. на зборах НТШ було прийнято звернення до міністра освіти Австро-Угорщини у справі відкриття у Львові самостійного українського університету. Однак Відень погодився відкрити в тодішньому Львівському університеті лише україномовну кафедру хімії на чолі з професором Іваном Горбачевським. Але й це викликало опір у польської професури, й кафедру не створили. У листі до Олександра

«Пам'яті Івана Горбачевського». Екслібрис заслуженого художника України Ярослава ОМЕЛЯНА (м. Тернопіль)

Доктор М. Шляхтиченко у своїх спогадах про Івана Горбачевського, надрукованих у «Лікарському віснику» (1958, № 9), звернув увагу на те, що в українських академічних колах у Празі до проф. І. Горбачевського зверталися не інакше, як «Пане академіку», а чеські професори та лікарі, як колишнього ректора Карлового університету в Празі, титулували його «Магніфіценція».

«Упродовж довголітньої співпраці, а пізніше в приватних зустрічах з академіком у нього вдома, я пізнав у його особі аристократа в найвищому розумінні цього поняття, – згадує М. Шляхтичен-

ко, – В моїх очах він назавжди залишився зразком ідеальної людини. Завжди спокійний, лагідний і доброзичливий, він був у своєму ставленні до людей надзвичайно скромний та доступний. Займаючи підрядне становище у службі, я ніколи не відчував цієї підрядності у співпраці з ним. Проф. І. Горбачевський у тих часах говорив подекуди тихим голосом, безпретензійно й просто, з якоюсь особливою увагою до особи свого співбесідника і, власне, у цій його безпретензійності та простоті проявлялася його вроджена вищість.

Щодо родини проф. Горбачевсь-

кого, то вона мала досить велике помешкання, в якому одна з великих кімнат звалась «татовою кімнатою». В ній містилася велика бібліотека, великий письмовий стіл і декілька м'яких крісел. Тут професор працював і тут приймав своїх відвідувачів. Поруч була його спальня. Обідав чи вечеряв з родиною, але чорну каву йому подавали до його кімнати. Був він великим ворогом уживання алкоголю, але курих і любив чорну каву – одна і друга найкращі якості. Робив собі цигарку з довгим мунштуктом і половину тютюну ножицями зараз же відрізував, але коли її викурював, то робив знову

цигарку. Гадаю, що при такій містерійній процедурі виготовлення цигарки, він звик думати й відпочивати від писання. Почерк мав характеристичний, але дуже чіткий. Його помірковане, працювате життя не було безтурботним. В родині все хтось хворів і він тим дуже переймався, хоч на зовні того не виявляв. Сам був ніби завжди здоровим, але кожного літа їхав до Карлових Варів (Карлсбад), де користувався тамешніми джерелами. Останній раз 1938 р. передчасно залишив Карлові Вари та повернувся до Праги у зв'язку з німецькою окупацією Судетів. Втрата можливості лікування у

Карлових Варах і нестача повноцінного харчування через воєнне лихоліття прискорили кінець життя того, хто свій творчий геній та все своє трудове життя присвятив проблемам охорони і продовження людського життя. Незадовго до смерті проф. І. Горбачевський відчув, що йому не здоровиться і пішки пішов до клініки. А за пару днів, зовсім несподівано, а саме 24 травня 1942 року, він помер на уремію. Варто згадати, що проблема уремії цікавила професора ще в молодшому віці і цій проблемі він присвятив свою публікацію «Beitrag zur Lehre von der Uramie» (Medic. Jahrbacher, 1883)».

ІЗ СПОГАДІВ

«ЙОГО ПОМІРКОВАНЕ, ПРАЦЬОВИТЕ ЖИТТЯ НЕ БУЛО БЕЗТУРБОТНИМ»

СТУДЕНТИ ТНМУ ПРИСЯГЛИ НА ВІРНИСТЬ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ

Урочистості з нагоди складання присяги на вірність українському народові відбулися у нашому університеті. 37 курсантів ТНМУ завершили навчання за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби на кафедрі медицини катастроф і військової медицини. Студенти випускних курсів факультетів медичного вишу виконали на «відмінно» вправу зі стрільби зі стрілецької зброї та проявили дисциплінованість, старанність у добутті знань і практичних навичок.

Церемонію складання присяги на вірність українському народові розпочали з вшанування пам'яті героїв, які віддали свої життя, захищаючи Україну від російського агресора.

В урочистостях з нагоди складання студентами військової присяги взяли участь ректор ТНМУ, професор Михайло Корда,

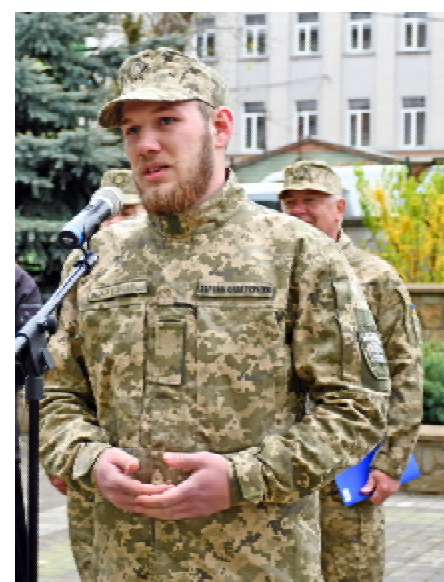

Зі складанням присяги на вірність українському народові студентів вітає ректор ТНМУ, професор Михайло КОРДА

проректори університету, завідувач кафедри медицини катастроф і військової медицини, доцент Віктор Лотоцький, а також

представники цієї кафедри – завідувач навчальної частини кафедри, доцент Ігор Гарасимів, доцентка Ольга Сван, начальник відділення експлуатації та збереження, обслуговування і ремонту озброєння та військової техніки Юрій Слюсаренко, т.в.о заступника начальника Тернопільського обласного ТЦК і СП з морально-психологічного забезпечення – начальника відділу з морально-психологічного забезпечення та зв'язків з громадськістю Антон Пастернак.

«Сьогодні у вашому житті важливий етап, пов'язаний з прийняттям військової присяги. Вона є однією з найважливіших. Це те непорушне слово, ціна якого більша за життя. Скласти присягу – це усвідомити те, що з

Подяку військовим, які нині обороняють Україну, і побажання всім курсантам бути відданими присязі висловив Роман ЛАЗАРЕНКО

цього дня ви стаєте оборонцями нашої землі, стаєте офіце-

рами-медиками. Цей крок ви робите у нелегкий для нашої держави час, коли Україна зазнає агресії з боку росії, коли гинуть найкращі сини й доньки нашої країни. Бажаю, щоб вам ніколи не доводилося застосовувати свої знання, отримані під час військової підготовки, щоб над вашими головами завжди було мирне небо», – зазначив ректор університету, професор Михайло Корда.

Про порядок складання військової присяги поінформував заступник завідувача кафедри Ігор Гарасимів.

Кожен курсант особисто склав присягу на вірність народу України та скріпив її своїм підписом.

Наприкінці заходу грамоти за відмінні показники у військовій підготовці вручили Романові Лазаренку, Анастасії Феценко та Валентині Крамаренко.

Подяку військовим, які нині обороняють Україну, і побажання всім курсантам бути відданими своїй присязі висловив Роман Лазаренко.

Урочистості завершилися благословенням отця Ігоря Драпака.

Яніна ЧАЙКІВСЬКА
Світлина авторки

ВІДБУЛАСЯ ЗУСТРІЧ ПРЕДСТАВНИКІВ УНІВЕРСИТЕТІВ-ПАРТНЕРІВ У РАМКАХ ПРОЄКТУ USAID

Орієнтаційна нарада представників університетів-партнерів в рамках проєкту USAID «Розбудова стійкої системи громадського здоров'я» напряму «Психічне здоров'я та психосоціальні послуги» з напруження подальших активностей відбулася в ТНМУ.

Перед офіційним відкриттям заходу президентка Національної психологічної асоціації Валерія Палій, представники ПАКТ – національна координаторка з психічного здоров'я Ірина Семенко, керівниця напряму академічних партнерств Яна Чапайов та старша радниця з питань психічного здоров'я Христина Колесник мали зустріч з ректором ТНМУ, професором Михайлом Кордою.

Обговорили основні напрями співпраці та можливі перспективи впровадження в навчальний процес нових освітніх компонентів задля формування у студентів розуміння основ ментального здоров'я. Йшлося й про стажування викладачів навчально-наукового інституту медсестринства для отримання базових знань і практичних навичок зі збереження психічного здоров'я. Михайло Корда розповів про те, що ТНМУ отримав ліцензію на провадження післядипломної освіти в галузі медсестринства, який допоможе розробити навчальний курс на післядипломному рівні, щоб дати можливість усім медсестрам-практикам поглибити свої знання з психології

та бути адаптованими до роботи в умовах війни.

Метою вищезгаданого проєкту є підвищення спроможності уряду України виконувати основні функції громадського здоров'я на національному, обласному та місцевому рівнях. В умовах повномасштабної війни в Україні потреба в послугах зі збереження психічного здоров'я різко зростає. Більшість людей потребують послуг низької інтенсивності, і всі фахівці, які безпосередньо працюють з людьми, повинні мати фундаментальні знання про психічне здоров'я.

Саме тому надзвичайно важливим є розвиток програм для навчання кваліфікованих і компетентних фахівців з надання

психосоціальних послуг. Задля посилення кадрового потенціалу проєкт «Розбудова стійкої системи громадського здоров'я» започатковує програму зі співпраці вищих навчальних закладів України та США для підготовки нового покоління медичних і немедичних фахівців, які володіють знаннями та навичками зі збереження психічного здоров'я.

Перша зустріч відбулася, аби налагодити координацію та співпрацю між українськими та американськими вишами. Орієнтаційна зустріч стала продовженням знайомства, посилення координації та слугуватиме майданчиком для здійснення подальших кроків у партнерстві.

Відкрив захід ректор ТНМУ, професор Михайло Корда. На зустрічі були присутні організатори проєкту, представники нашого вишу, а також українських університетів-партнерів. З партнерами з Філадельфії (США) організували телеміст.

Під час зустрічі відбулося знайомство з представниками команд українських університетів, які будуть залучені до партнерства, напруження подальших запланованих активностей в академічному партнерстві з напряму «Психічне здоров'я та психосоціальні послуги», обговорення можливостей та наступних кроків у рамках програми академічного партнерства.

Віта СЛАВОПАС,
заступниця директора ННІ
медсестринства
з навчально-виховної роботи

ОПІКУЮТЬСЯ ПІДОПІЧНИМИ «ДОМУ МИЛОСЕРДЯ СВЯТОЇ ВЕРОНІКИ»

Сестри-монахині «Дому милосердя Святої Вероніки» та їхні підопічні (жінки поважного віку, які залишилися без піклування у важких життєвих обставинах), завжди радіють візитам представників Тер-

нопільського національного медичного університету, адже всі вони потребують щирого спілкування.

Студенти – фізичні терапевти другого курсу бакалаврату під керівництвом викладачів ка-

федри фізичної терапії, ерготерапії та фізичного виховання й студентки третього курсу МТ-302 Соломії Гиз регулярно їздили в «Дім милосердя» задля покращення фізичного та психоемоційного стану підопічних. Зага-

лом було п'ять поїздок, під час яких майбутні фізичні терапевти працювали над розробленням дрібної моторики рук, робили масаж, тренували координацію рухів та зменшували больовий синдром.

Важливо зауважити, що цей проєкт триває. Студенти планують розширити коло тих, хто готовий виконувати цю важливу місію.

Соломія ГИЗ,
студентка

о. ІГОР ДРАПАК: «АБИ ПЕРЕМОГТИ, НАМ ПОТРІБНО ЄДНАТИСЯ»

Майже десять років жоден добрий почин чи важливий захід у нашому університеті не обходиться без духовного слова та благословення сотруди́ка парафії Св. Володимира Великого (с-ще Велика Березовиця) отця Ігоря Драпака. Власне, й у повсякденні о. Ігор допомагає майбутнім медикам глибше збагнути обрану професію, підтримує їх і скеровує, відповідаючи на духовні потреби сучасної молоді.

– Моя місія полягає в тому, щоб відповідати на духовні запити студентів, викладачів і задовольняти їх, – твердить о. Ігор Драпак. – Бути разом зі студентами, працівниками університету та свідчити їм Бога, давати їм приклад віри, відповідати на запитання, що хвилюють. Це теж важливий чинник, що впливає на формацію лікарів. Окрім того, відповідаю за організацію заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб студентів і працівників вишу.

– Нагадайте, будь ласка, як ви прийшли до нашого університету?

– Ще 2015 року після окрплення Йорданською водою адміністративного корпусу університету між ректорами ТДМУ Михайлом Кордою та Тернопільської духовної семінарії УГКЦ о. Іваном Римаром була укладена усна домовленість про співпрацю. Мене делегували втілювати ті добрі задуми в житті як префекта та викладача семінарії. На той час я також служив священником у церкві Святого Володимира у селищі Велика Березовиця.

Тож я почав відвідувати університетську спільноту, брати участь у тематичних заходах (різдвяні концерти, академії, присвячені видатним духовним особам, гаївки і т. д.), проводити зустрічі зі студентами. Після захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора богослов'я в Люблінському католицькому університеті імені Івана-Павла II у Польщі ректор Михайло Корда запропонував мені викладати курс біоетики на кафедрі фізіології з основами біоетики та біобезпеки. Тож з вересня 2021 року я – асистент цієї кафедри.

– Часто ставлю це запитання нашим викладачам, запитаю й у вас: яке місце Бога у медицині?

– Місце Бога чи у медицині, чи в математиці, музиці або в будь-якій іншій справі завжди для людини мусить бути першим. Мудрець, філософ, вчитель Церкви святий Августин сказав: «Постав Бога на перше місце – й усе стане на свої місця». Бог як Творець найкраще знає люди-

ну в цілісності та Йому належить вся мудрість, повнота знань про людину. Якщо лікар вивчає медицину, досліджує людський організм, ставить собі за мету служити людському життю, піклуватися про здоров'я людини, то Бог є тим джерелом, з якого він найбільше може тієї мудрості почерпнути. Звичайно, потрібна велика праця, запозичення досвіду, вивчення всіх найсучасніших методів і засобів діагностики та лікування, але людина, яка ставить Бога на перше місце, завжди здатна мати цілісний підхід. Як казав Гіппократ, завдання лікаря – лікувати людину, а не хворобу. Власне, до цього зараз сучасна медицина й намагається повернутися. Тому віра в Бога, стосунок з Богом допомагають лікареві самому зберегти власну цілісність, внутрішню гармонію тіла, душі та духа й з таким цілісним підходом ставитися до пацієнтів.

– За вашими спостереженнями, серед сучасної молоді більше християн, агностиків чи атеїстів?

– Декларативно, як казали в нас у давніші часи, згідно з метрикою, то абсолютна більшість наших студентів-українців – християни. Адже вони були хрещені, носять християнські імена, виховувалися в християнських сім'ях. Агностиків зустрічав також. Вони були хрещені, але в якийсь час схилилися до агностицизму. Не зустрічав студентів чи викладачів, які ідентифікували б себе атеїстами.

Найбільша проблема нашої молоді – це формальне християнство. Так, вони хрещені, дотримуються християнських традицій, але духовної зрілості, на жаль, бракує, як й українському суспільству загалом. У радянський період, коли панував воєнничий атеїзм, Церкву забороняли, всюди говорили, що Бога не існує, ще залишалося покоління, особливо у селах, старших людей, вихованих в істинному християнському дусі, які були вогниками, джерелами духовності. Зараз, здається, є свобода й Церква, але, на жаль, саме вдома цих вогників правдивої віри нашій молоді часто бракує, адже все-таки віра людини запалюється насамперед у родині. Втім, серед студентів часто зустрічаю людей глибокої віри, які намагаються втілювати у своєму житті християнські ідеали.

– З якими запитаннями чи проблемами звертаються до вас наші студенти?

– Найбільше запитань біоетичного характеру, тобто тих моментів, де відбувається стикування медицини та богослов'я, духовних і моральних засад. Зокрема, це проблематика абортів, штучного запліднення, сурогатного материнства. Запи-

тують і про нашу обрядовість, християнські звичаї та традиції. Водночас часто є питання особистісного характеру. Сучасна молодь насправді дуже добра й вона потребує екзистенційного свідчення для свого духовного зростання. У вільній розмові мене часто запитують про покликання, про віру, про особисті духовні виклики. В приватних бесідах молодь просить духовної поради щодо складних життєвих ситуацій, сімейних обставин, стосунків з батьками, відносин хлопця і дівчини, сумнівів у вірі...

– Багато людей нині зізнаються, що їхнє серце наче скам'яніло, вони розчаровані, бо

о. Ігор ДРАПАК

не можуть збагнути, чому Бог допустив це жахіття в Україні та не зупиняє. Як нам унинішній час страшних випробувань війною не втратити віру й зберегти духовні сили?

– Війна – один з найсерйозніших викликів для людства. На жаль, історія людської цивілізації всяяна війнами. Коли я ще був дитиною, то дивувався, чому у Старому Завіті описано так багато воєн, а у Новому Завіті немає жодної, крім війни Добра та Зла вже наприкінці світу в книзі Одкровення. Старий Завіт описує життя людства в гріху після падіння прародичів, тоді як у Новому приходять Відкупитель, який звільняє людину від гріха. Але кожен має це відкуплення прийняти особисто.

Треба розуміти, що жахіття війни – це наслідок гріха, розриву стосунків з Богом. Якщо людина зі свого життя викидає Бога, а себе, когось або щось ставить на перше місце, то це стає найкращим ґрунтом для війни. Прагнення влади, грошей, впливу, егоцентризму і багато інших речей є причинами найрізноманітніших конфліктів. Мабуть, і хвилини не прожило людство без сутичок чи воєн у якійсь частині Землі. На жаль,

зараз це є безпосередньо проблемою України, бо страшна війна прийшла на нашу землю.

Дуже добре пам'ятаю 1990-ті роки, коли росія воювала в Чечні. Хоча я був тоді досить малий, але мене вражала реакція людей на цю війну. Загалом у нас ніхто тим не переймався. В новинах говорили про чеченських екстремістів чи бойовиків. Припускаю, що більшість українського суспільства в тій війні була на російському боці, ставлячись до чеченського народу упереджено. Лише вже старенькі українські націоналісти, які самі пройшли підпілля УПА та сибірські табори, всі без винятку підтримували чеченців у їхній боротьбі за незалежність, бо знали, з яким ворогом ті мають справу. Цю свідомість українські борці за волю здобули дорогою ціною, а більшість з нас ще лише на шляху національного самоусвідомлення.

Якщо розуміти причини, вміти проаналізувати наслідки, то можна краще й швидше розв'язати проблему. Глобальною причиною всіх воєн є гріх. А у нашому випадку причина цієї війни – наша незрілість як народу. Незрілість національної свідомості, брак єдності та розуміння відповідальності кожного українця за долю своєї країни, а також брак віри в Бога. Саме ці причини зробили для нас цю війну неминучою. Аби мати свою державу і свій народ, треба боротися. Ми не доклали достатньо зусиль, щоб здобути це в мирний спосіб, тож тепер, на жаль, мусимо виборювати свою країну на полі бою. Це надзвичайно важко, це велике горе для багатьох людей, родин, але знову ж таки – чи всіх це глибоко зачепило? Видається, що ні.

Спілкуюся з нашими воїнами з 2014 року, а за час повномасштабного вторгнення – значно інтенсивніше, їжджу часто на схід з волонтерськими та духовними місіями.

Що робити, щоб не втратити стійкості? Насамперед, розуміючи першопричину, мусимо бути з Богом, аби ця війна припинилася й ми здобули перемогу. Маємо пережити своє особисте навернення. Кожен має жити вірою та просити Бога про припинення війни. По-друге, не потрібно боятися, бо де страх – там немає любові, говорить апостол Іван Богослов у Святому Письмі. Потрібно відважно та мужньо виконувати власні обов'язки. Не можна ставати до лав Збройних сил України, не боятися волонтерства, не втрачати в тому запалу. Не потрібно боятися бути відповідальним і підтримувати ті ініціативи у суспільстві та владі, які є добрими й важливими. Підносити свій голос, коли є неправда, коли відбуваються речі, що шкодять країні та народові. Потретье, потрібно єднатися, а не

ділитися. Так, аби перемогти, нам потрібно єднатися. Звичайно, ситуація непроста. На жаль, є чимало колаборантів, але навіть нині є українці в окупованих Криму, Донецьку, Маріуполі, в інших містах, які чекають на прихід українського війська, які борються, виконують певну місію на непідконтрольних територіях. Тож мусимо мати свідомість єдності, бути вдячними кожному, хто робить свій внесок для перемоги України. І водночас маємо щодня себе запитувати: а що я сьогодні зробив для наближення перемоги? Саме в цьому полягає християнський підхід, підхід любові, що дозволяє берегти себе від депресії, від розпачу, від страху та боротися далі. Іншого виходу в нас немає. Адже це війна не за територію, не за землі, це війна за існування нас як народу. Це треба усвідомити.

– Нині часто у соцмережах поширюють ту чи іншу молитву із заувагою «дуже сильна молитва». Чи справді є певні духовні практики, які дають особливий захист від зла та натхнення до життя?

– Це «працює» трохи не так (усміхається). Віра – це міжособистісний стосунок людини з Богом. Живий стосунок! Бог каже нам, що хоче нашого серця. Він хоче бути з нами. Ми на Його подобу створені та маємо екзистенційний зв'язок з Ним. Він є в кожного з нас, лише не в усіх він активізований. Тому найважливіше тут – питання віри.

Щодо молитов. Молитва як релігійний акт, як час спілкування з Богом є дуже важлива. Сам Ісус Христос навчив нас молитви «Хтче наш», у Старому Завіті маємо прекрасні молитви-псалми, є багато молитов, укладених Церквою. Можна й треба молитися власними словами – це дуже цінна молитва. Звичайно, при різному зверненні до Бога є різні типи молитов, але завжди в них має бути спільна риса – це молитва з вірою, щирістю, відкритістю перед Богом. Потрібно уникати порохункового чи «магічного» підходу у спілкуванні з Богом: я тобі, Боже, цю «сильну молитву», а Ти – мені маєш дати те, що я хочу. Найголовніше у стосунку з Богом і у спілкуванні з Ним – «Нехай Твоя буде воля», тобто довір'я до Бога. Це є дуже важливо. Такий підхід завжди має бути, коли про щось просимо у Бога. Загалом же мені імпонує вислів Святого Августина, який залишається актуальним вже понад півтора тисячоліття: «Працюй так, наче все залежить лише від тебе; молись так, наче все залежить лише від Бога».

– Щиро дякую за розмову й на завершення – ваші побажання студентам, викладачам і всім працівникам ТНМУ.

– Будьмо людьми! Будьмо добрими людьми, ревними християнами, відповідальними громадянами України й єднаймося, будьмо разом. Лише так зможемо дійти до Перемоги та збудувати гідну державу для нас і для наших нащадків.

Мар'яна ЮХНО-ЛУЧКА

ВІТАЄМО!

1 травня відзначила ювілейний день народження доцентка кафедри акушерства та гінекології №1 ТНМУ Ірина Миколаївна МАЛАНЧИН

Вельмишановна Ірино Миколаївно! Сердечно вітаємо Вас з ювілейним днем народження! У стінах університету Ви здобули вищу медичну освіту, успішно пройшли понад 33-літній трудовий шлях від старшої лаборантки, асистентки кафедри мікробіології, згодом почали свій кар'єрний шлях на кафедрі акушерства та гінекології №1: були асистенткою, стали доценткою та завучкою кафедри. Ваші порядність, працелюбність, уважне ставлення до людей, прагнення робити добро, жіночність, інтелі-

гентність заслуговують найвищої оцінки та є прикладом для наслідування новими

поколіннями студентів, молодих лікарів, науковців і викладачів.

Бажаємо Вам, вельмишановна Ірино Миколаївно, мирного неба, міцного здоров'я, творчого натхнення, нових здобутків у Вашій благородній діяльності, добробуту, людського тепла, душевного спокою, родинного благополуччя й затишку, довгих років радісного, щасливого життя.

Хай весни будуть світлі, легкокрилі, Не буде втому лагідним рукам. Нехай здійсниться те, що не збулося, І добре серце не підкориться рокам! Ректорат і профком ТНМУ імені Івана Горбачевського

14 травня відзначила ювілейний день народження завідувачка кафедри фармації факультету післядипломної освіти ТНМУ, професорка Людмила Степанівна ФІРА

Вельмишановна Людмилу Степанівно! Сердечно вітаємо Вас з ювілейним днем народження! Після закінчення біологічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка, двох років фахової практичної роботи у стінах Тернопільського національного медичного університету імені Івана Горбачевського Ви успішно пройшли понад 45-літній трудовий шлях: спочатку старшої наукової співробітниці, старшої лаборантки, згодом – асистентки, доцентки кафедри біохімії, а тепер – професорки, завідувачки кафедри фармації факультету післядипломної освіти. Ваші порядність, працелюб-

ність, уважне ставлення до людей, прагнення робити добро заслуговують найвищої оцінки та є прикладом для наслідування новими поколіннями студентів, молодих лікарів, науковців і викладачів.

Бажаємо Вам, вельмишановна Людмилу Степанівно, мир-

ного неба, міцного здоров'я, невичерпного творчого натхнення, нових успіхів у Вашій благородній діяльності, добробуту, людського тепла, душевного спокою, родинного благополуччя й затишку, довгих років радісного та щасливого життя.

Нехай вам сонечко світить, а серце співає, Нехай печаль дороги до серця не знає, Нехай щастя буде у вашому домі І радість нехай з вами буде завжди. Здоров'я міцного і справедливої долі Нехай Господь Бог дає на довгі роки!

Ректорат і профком ТНМУ імені Івана Горбачевського

14 травня відзначила ювілейний день народження доцентка кафедри внутрішньої медицини № 3 ТНМУ Людмила Петрівна БОДНАР

Вельмишановна Людмилу Петрівно! Сердечно вітаємо Вас з ювілейним днем народження! У стінах університету Ви здобули вищу медичну освіту, а згодом, після 16 років практичної лікарської роботи, успішно пройшли 30-літній трудовий шлях асистентки, доцентки кафедр шпитальної терапії, внутрішньої медицини №1, внутрішньої медицини №3 Тернопільського національного медичного університету імені Івана Горбачевського.

Ваші порядність, працелюбність, людяність, жіночність, прагнення робити добро заслуговують найвищої оцінки та є прикладом для на-

слідування новими поколіннями студентів, молодих лікарів, науковців і викладачів.

Бажаємо Вам, вельмишановна Людмилу Петрівно, мирного неба, міцного здоров'я, ве-

ликого людського щасття, наснаги, нових творчих здобутків, добробуту, людського тепла, душевного спокою, родинного благополуччя й затишку, здійснення всіх задумів і сподівань.

Хай в Вашому житті завжди буяє літо, А якщо осінь – то тепла й золота! Нехай у гості їдуть завжди діти, Хай сміх і радість на подвір'ї не стиха! Нехай рясні дощі несуть для Вас здоров'я, Проміння сонячне цілує у уста! Нехай онуки зігрівають Вас любов'ю, Бажаєм довгого й щасливого життя!

Ректорат і профком ТНМУ імені Івана Горбачевського

Відповіді у наступному числі газети СКАНВОРД

1. Пасха							
	2. 		3. Гори в Україні		4. Прихильник прекрасного		5. Річка в Європі
						6. Той, хто написав твір	7. Обертова частина машин
			8. Танцювальний крок				
	9. Хім. елемент		10. Водоспад		11. Органноку		12. Лірична пісня
							13.
	14. Густа молода трава					15. Харчовий продукт	16. Музичний твір
						17. Одиниця виміру	
						19. Рослина, спеція	20. Едем
							21. Маля коня
						22. Літальний орган птаха	
	23. Страва		24. Використовують для опалення		25. Військове звання		
			26. Засновник Києва				27. Штучний інтелект
	28. Основні чогонєбудь						29. Місто в Індії
			30. Частина тексту				31. Морський осавець
	32. Додатковий титул патріархів						33. Прізвище
	34. Прізвище 						
						35. Укр. напій	36. Підприємство у Тернополі
							37. Пасхальне яйце
	38. Провідник волі Божої		39. Злакова культура		40. Німб		
	41. Острів у Греції					42. Великий рівнинний простір	43. Хижий звір
			44. Був парубок моторний		45. Орган зору		
	46. Давньоримський письменник						47. Світильник
	48. Лікар						
						49. Франко, Драч	50. Місце монарха
						51. Супутник Юпітера	
52. Прізвище 							
						53. Жіноче ім'я	
						54. Категорія античної філософії	
						55. Антилопа	
							56. Нота

Відповіді на сканворд, вміщений у № 8 (601), 2024 р.

1. Огій. 2. Іван. 3. Дар. 4. Ольга. 5. Гін. 6. «Енеїда». 7. Вода. 8. Ре. 9. Абат. 10. Бог. 11. Герпес. 12. Бра. 13. Гетьман. 14. Тот. 15. Гра. 16. Паром. 17. Олово. 18. Колія. 19. Льноук. 20. «Ох». 21. Салон. 22. Вар. 23. Олія. 24. Хор. 25. Ян. 26. Ом. 27. «Варнак». 28. Сміян. 29. Соломія. 30. Лікар. 31. Агра. 32. Ліана. 33. Ан. 34. Ікона. 35. Ар. 36. Ага. 37. Гуня. 38. Ара. 39. По. 40. Сак. 41. НБА. 42. «Кривбас». 43. Па. 44. Ковальчук. 45. «Собор». 46. Арфа. 47. Фата. 48. Корда. 49. Млин. 50. Корчма. 51. Тло. 52. Раса. 53. Го. 54. Гіпс. 55. Сто. 56. Аул. 57. Тіара. 58. Скит. 59. Юка. 60. Гадка. 61. Пі. 62. Яр. 63. Ява. 64. Ва. 65. Ніс. 66. Аз. 67. Іо. 68. Сократ. 69. Бат. 70. Рак. 71. Аза.